

Opinnäytetyö (AMK)

Sosiaalian koulutusohjelma

Lastensuojelu

2019

Reetta Timonen, Marcus Warty

MISTÄ ON HYVÄT LASTENKODIN OHJAAJAT TEHTY

– Tutkimus lastenkodeissa työskentelevien
ohjaajien osaamistarpeista

Reetta Timonen, Marcus Warty

MISTÄ ON HYVÄT LASTENKODINOHJAAJAT TEHTY?

- Tutkimus lastenkodeissa työskentelevien ohjaajien osaamistarpeista

Tämä opinnäytetyö tutkii lastenkodin ohjaajien osaamistarpeita ja niiden puutteita, kartoittamalla ohjaajien omia kokemuksia työn tekemisestä. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys kertoo suomalaisen lastensuojelun sijaishuollon nykytilanteesta ja kuvailee lastenkotia työympäristönä. Se kuvaa myös ilmiöitä, jotka vaikuttavat työn tekemiseen ja millaisia työtehtäviä ohjaajilla on. Teoreettinen viitekehys on rakennettu niin, että konkreettisen lastenkodin ohjaajan työn kuvaus pohjustetaan yleisellä tiedolla siitä, mitä lastensuojelu Suomessa on ja miten sitä toteutetaan.

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Haastatteluaineisto kerättiin fokusryhmähaastattelu menetelmällä. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin. Aineistonkeruu toteutettiin Varsinais-Suomen maakunnassa, kahdelle eri lastensuojelun sijaishuoltoa tarjoavalle organisaatiolle. Haastatteluihin osallistui 12 ohjaajaa, joiden koulutustaustat olivat monipuoliset ja työkokemusta alalta heillä tuli olla yli kolme vuotta. Tutkimuksen tulokset on saatu analysoimalla litteroituja haastatteluita ja haastattelutilanteissa kirjattuja havaintoja sekä muistiinpanoja.

Aineistosta selvisi, että asiakkaat määrittelevät ohjaajien osaamistarpeet ja niitä voi olla vaikea ennakoida. Moneen osaamistarpeeseen voidaan kuitenkin varautua esimerkiksi lisäkoulutuksilla. Tutkimuksen keskeisin tulos on, että ohjaajissa arvostetaan monipuolista osaamista. Ohjaajien osaamistarpeet eivät perustu pelkästään kasvatustyöhön, vaan osaamista pitää olla myös arkisten asioiden hoitamisessa. Yksittäisen ohjaajan ei tarvitse osata kaikkea, vaan tärkeämpää on, että jokainen tuo oman osaamisensa työryhmän käyttöön. Tutkimuksen myötä hankittu tieto on tärkeää, sillä suomalaisia tutkimuksia aiheesta on tehty hyvin vähän.

ASIASANAT:

Sosiaalipalvelut, Lastensuojelun sijaishuolto, Lastensuojelulaki, Lastensuojelulaitokset, Laitoshoido, Ohjaajat (kasvatus ja opastus), Osaaminen

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Bachelor of Social Services

2019 | 54 pages, 1 appendix

Reetta Timonen, Marcus Warty

WHAT ARE GOOD RCC WORKERS MADE OF?

- research of employees competencies in Residential Child Care

This thesis examined core competencies and which essential skills needed in residential child care (RCC) workers and is there any skill gaps to be filled. The theoretical framework in our research includes information about Finnish residential child care system and its current state. It also describes the RCC workers diverse work environment and what different aspects affects to the work in residential child care and what concrete work assignments daily work contains.

This thesis was carried out by using a qualitative research. Qualitative data was collected by using focusgroup interviews. Interviews were recorded and transcribed. Interviews were arranged in two different institutional childrenhomes owned by two different organizations. Both were located in Southwest Finland. We interviewed 12 employees with different sort of backgrounds but with more than 3 years of work experience. The qualitative data was analysed by observing interviews, transcriptions and notes made during the interviews.

The research indicates that clients determinate what sort of essential skills are needed from RCC workers but it is sometimes hard to anticipate. However RCC workers can be prepared for different competencies with additional education. The key result of this research is that RCC workers with diverse professional competencies are valued. Working in RCC is not just nurture and care. Work includes everyday life tasks such as housekeeping. Single RCC worker doesn't have to be skilled with every competence. More important is that workers bring their own abilities and strengths for their teams use. This thesis is important because there are very little research made of this topic in Finland.

KEYWORDS:

Child protection, Institutional care, Child Welfare Act, Competencies

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLTO	8
2.1 Lastensuojelu lukuina	8
2.2 Lastensuojeluprosessi	10
2.3 Sijaishuollon muodot	12
3 OHJAAJAN TYÖ LASTENSUOJELULAITOKSESSA	17
3.1 Lastensuojelulaitosten kuvaus	17
3.2 Ohjaajan työn osaamisalueet ja -vaatimukset	20
3.3 Ohjaajan työtehtävät	23
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	30
4.1 Tutkimusprosessi	30
4.2 Fokusryhmähaastattelut	32
4.3 Analyysi	35
5 TUTKIMUKSEN TULOKSET	37
5.1 Vuorovaikutus	37
5.2 Tavoitteellinen työskentely	38
5.3 Koulutus ja lakitietämys	39
5.4 Työssä jaksaminen ja palautuminen	41
5.5 Ammatti-identiteetti	42
6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	45
6.1 Pohdinta ja tutkimuksen luotettavuus	47
LÄHTEET	50

LIITTEET

Liite 1. Fokusryhmähaastattelujen teemat.

TAULUKOT

Taulukko 1. Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset vuosina 1991-2018 (THL, 2018). 9

Taulukko 2. Eri toimintojen ilmentyminen lastensuojelulaitoksissa. (Thrana, H.M. 2016.)
26

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön toimeksianto on tullut Turun ammattikorkeakoulun ERCCI-hankkeelta. Hanke kehittää lastensuojelun laitospedagogiikan ja lastenkotityön laatua ja osaamista Empowering Residential Child Care through Interprofessional Training (ERCCI) -hankkeessa. Hanke tarkastelee laitospedagogiikkaa osana lastensuojelupalveluita, kartoittaa lastenkotityöntekijöiden osaamistarpeita sekä tuottaa moniammatillisia opetusmoduuleita ja oppimisympäristön verkkoalustaan. Tutkimusta toteuttaa samanaikaisesti viisi eri eurooppalaista korkeakoulua. ERCCI-hankkeen päämääränä on luoda verkko-opintomateriaaleja eri organisaatioiden käyttöön, joiden avulla on mahdollista vahvistaa työntekijöiden kompetenssiosaamista. Tutkimuksemme luo pohjatietoa sille, minkälaisia verkko-opintoja MOOC:n (Massive Open Online Course) tulisi tulevaisuudessa tarjota (ERCCI 2019.)

Opinnäytetyössämme tutkimme lastensuojelun sijaishuollossa työskentelevien ohjaajien osaamistarpeita heidän omasta näkökulmastaan. Tutkimus tarjoaa mahdollisuuden selvittää, minkälaista osaamista sijaishuollossa työskenteleviltä vaaditaan ja ovatko osaamistarpeet kansainvälisesti yhteneväisiä. Opinnäytetyö on tärkeä, koska se tarkastelee lastensuojelun sijaishuollossa työskentelevien osaamistarpeita mutta myös niiden puutteita. Työ on erittäin ajankohtainen, sillä Suomessa on viime aikoina käyty paljon julkista keskustelua lastensuojelulaitosten toiminnasta ja aluehallintavirastot ovat joutuneet antamaan huomautuksia ja jopa sulkemaan lastensuojelulaitoksia niiden puutteellisuuden vuoksi.

Teoreettinen viitekehys koostuu tiedosta, joka mielestämme on ensiarvoisen tärkeää sijaishuollon ohjaajan ymmärtää työtä tehdessään. Lastensuojelu käsitteenä, lakituntemus ja lastensuojeluprosessin tunteminen osana palvelujärjestelmää ohjaavat työntekijää ja asettavat työlle tietyt raamit. Laki määrittää myös henkilöstön kelpoisuuden, jonka tulee olla riittävän osaavaa, ajatellen asiakaskuntaa ja heidän erityistarpeitaan (Lastensuojelulaki 417/2007). Lastensuojelulaitosten kuvauksella halusimme antaa lukijalle käsityksen siitä, että jokainen laitos on ympäristönä erilainen ja tähän voi vaikuttaa yksikön toimintakulttuuri tai laitoksen profiloituminen esimerkiksi päihde- tai erityisyksiköksi. Työympäristö määrittää työn luonnetta ja vaativuutta.

Opinnäytetyö vaati paljon rajaamista ja Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2009) kuvaavat hyvin rajaamisen tärkeyttä ja vaikeutta. Työtä tehdessämme oli tärkeää tutustua jo ennalta tehtyihin tutkimuksiin. Suomalaisia tutkimuksia löytyy aiheesta kuitenkin melko vähän, joten se tekee tutkimuksestamme entistä tärkeämmän. Teoreettinen viitekehys on pyritty rajaamaan niin, että se sisältää ainoastaan laitostyöskentelyyn liittyvää teoriaa. Tästä syystä emme ole syventyneet esimerkiksi sijaishuollon kaikkiin erilaisiin muotoihin.

Syy miksi valitsimme juuri tämän opinnäytetyön, liittyy omiin kokemuksiimme sijaishuollossa työskentelystä ja mielenkiinnosta kansainväliseen yhteistyöhön. Parityöskentelymme vahvuus on kokemus kansainvälisistä opinnoista ja työkokemus monista erilaisista lastensuojelun sijaishuollon yksiköistä.

2 LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLTO

Suomessa jokaisella lapsella on oikeus turvalliseen kasvuympäristöön sekä tasapainoiseen ja monipuoliseen kehittymiseen. Lapsen oikeuksiin kuuluu myös erityinen suojelu. Näitä asioita turvaa lastensuojelulaki (Lastensuojelun käsikirja 2019.) Suomea sitovat sekä EU:n ihmisoikeussopimus että YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus, jotka velvoittavat viranomaistoiminnan asettamaan lapsen edun omassa toiminnassa aina etusijalle (STM, 2019). Vaikka ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista on lapsen vanhemmilla tai huoltajilla, on lastensuojelun tuettava lapsen kasvatusta ja hyvinvointia järjestämällä tarvittavat palvelut näiden asioiden turvaamiseksi (Lastensuojelulaki 417/2007). Vanhemmuuden tukeminen, lapsen kasvuympäristön ja kehityksen turvaaminen sekä varsinaiset lastensuojelulliset toimenpiteet ovat lastensuojelun päätehtäviä (Lastensuojelun käsikirja 2019).

Eileen Munron (2002, 37) esittää, että lastensuojelupalveluilla olisi kolme pääasiallista tehtäväaluetta; tarjota korvaavaa huolenpitoa ja hoitoa niille lapsille, jotka eivät jostain syystä saa sitä omilta vanhemmiltaan, tarjota tukea ja auttaa perheitä kohtaamaan lasten tarpeita sekä suojella niitä lapsia, joilla on riski joutua huoltajiensa laiminlyömiksi tai väärinkäytösten kohteeksi. Kuntien on lastensuojelun lisäksi tarjottava lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ehkäisevää lastensuojelua silloin, kun lapsi ei vielä ole lastensuojelun asiakkaana (Lastensuojelulaki 417/2007). Ehkäisevä lastensuojelu tukee lasten ja nuorten hyvinvointia, jolla ehkäistään varsinaisen lastensuojelun tarvetta. Ehkäisevän lastensuojelun tarkoitus on tarjota apua varhaisessa vaiheessa, ennen ongelmien syntymistä tai niiden pahenemista. Koulut, neuvolat ja varhaiskasvatus ovat ehkäisevän lastensuojelutyön keskeisessä roolissa. (STM, 2019.)

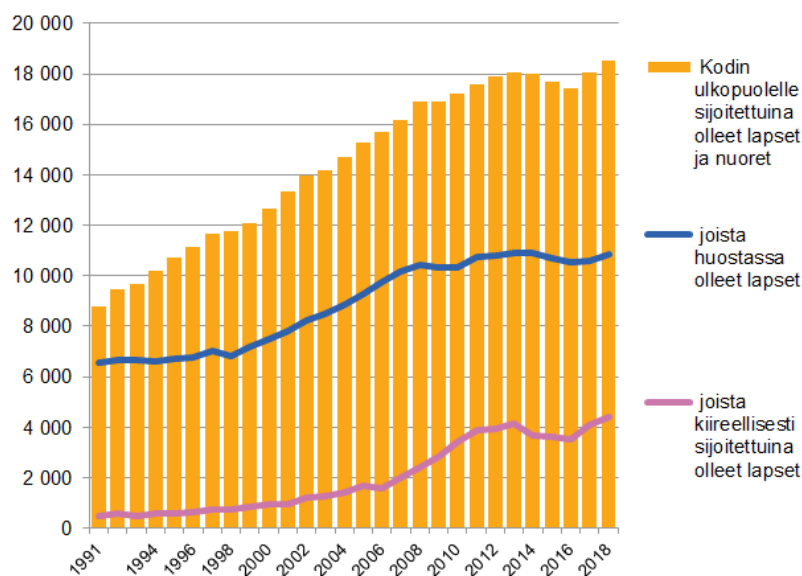
2.1 Lastensuojelu lukuina

Vuonna 2018 Suomessa tehtiin yhteensä 145 880 lastensuojeluilmoitusta. Määrä edellisvuoteen kasvoi 5 %. Kiireellisten sijoitusten määrä kasvoi 6,9 % vuonna 2018, mikä tarkoitti 4 390 lapsen sijoittamista kiireellisesti kodin ulkopuolelle. Yhteensä kodin ulkopuolelle oli sijoitettua 18 544 lasta ja nuorta. Lastensuojelun avohuollon asiakasmäärät

sen sijaan laskivat noin kaksi prosenttia vuodesta 2017 vuoteen 2018. Määrällisesti lastensuojelun avohuollon asiakkaina Suomessa oli yhteensä 54 883 lasta ja nuorta, mikä on noin tuhat vähemmän edellisvuoteen verrattuna. (Lastensuojelu 2018.)

Kuntaliiton järjestämän lastensuojelun järjestäjätahoille suunnatun kyselyn mukaan lastensuojelun tilanne Suomessa on vaikeutunut viime vuosina. Kyselyyn osallistui 92,3 prosenttia Suomen 180:sta lastensuojelun järjestäjätahosta. Lasten tarvitsemien palveluiden saatavuus on huonontunut ja tämä näkyy erityisesti lasten mielenterveyspalveluissa. Lasten mielenterveyspalveluiden saatavuudesta noin puolet arvioi, että tarvittava palvelu on saatavilla, mutta prosessi on vaikea ja aikaa vievä. Huolta herättää myös lastensuojelun voimavarat ja henkilöstön riittävyys. Suurin huolenaihe on kuitenkin sosiaalityöntekijöiden sijaissaatavuus, eikä niinkään lastensuojelussa toimivien ohjaajien roolissa työskentelevät yksilöt. (Kuntaliitto.fi 2018.)

Kyselyyn vastanneista palveluntuottajista yhä useampi oli yksityiseltä sektorilta. Lastensuojelupalveluiden hankinta yksityisiltä palveluiden tuottajilta onkin ollut kasvava trendi viime vuosina. Kyselyn mukaan tulevaisuudessa palveluiden tuottajilta odotetaan riittäviä ja monipuolisia omia palveluita, jotta palveluntuottajat pystyvät vastaamaan lastensuojelun asiakkaiden kasvavaan avun ja tuen tarpeeseen. Kyselystä saadut vastaukset viittasivat siihen, kuinka lastensuojelussa tehtävä työ on kehittynyt entistä enemmän kohti moniammatillista tiimityötä. Tämän arvioidaan myös vähentävän työn kuormitusta. (Kuntaliitto.fi 2018.)

Taulukko 1. Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset vuosina 1991-2018 (THL, 2018).

2.2 Lastensuojeluprosessi

Useita viranomaisia sitoo ilmoitusvelvollisuus, jos heille on tullut työssään tietoon lapsi, jonka huolenpidon tarve tai kasvuolosuhteet ovat vaarantuneet. Näiden viranomaisten on viipymättä tehtävä lastensuojeluilmoitus, jotta palvelun tarve voidaan arvioida. Tällaisia viranomaisia ovat muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Lasten ja perheiden kanssa työskentelevät tahot, kuten päivähoidon ja koulun työntekijät ovat velvoitettuja tekemään lastensuojeluilmoituksen. Lastensuojeluilmoitus tulisi tehdä viipymättä, mutta tilanteesta riippuen työntekijä voi aluksi keskustella avun tarpeesta ensin myös perheen kanssa. Poliisi on myös velvollinen tekemään lastensuojeluilmoituksen muun muassa perheväkivaltatilanteissa, joissa alaikäinen on läsnä sekä alaikäisen tehdessä rikoksen tai tämän käyttäessä päihteitä. Lastensuojelun tai sosiaalihuollon asiakkuus voi alkaa myös lapsen omasta tai vanhemman avunpyynnöstä. Lastensuojeluilmoituksen voi tehdä kuka tahansa, jolla on huoli lapsen hyvinvoinnista. Yksityishenkilö voi tehdä lastensuojeluilmoituksen nimettömänä. (Lastensuojelulaki 417/2007; Lastensuojelun keskusliitto 2019.)

Lastensuojelulain 26 § mukaan, ”lastensuojeluasia tulee vireille hakemuksesta tai kun sosiaalityöntekijä tai muu lastensuojelun työntekijä on saanut muutoin tietää mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta.” Tällaisessa tilanteessa kiireellisen lastensuojelun tarve on arvioitava viipymättä (Lastensuojelulaki 417/2007).

Lastensuojeluilmoituksen saapuessa sosiaalihuollon ammattilainen arvioi perheen ja lapsen tilannetta joko sosiaalihuoltolain tai lastensuojelulain näkökulmasta. Lastensuojeluilmoitus voi johtaa joko sosiaalihuoltolain mukaiseen palvelutarpeen arviointiin tai lastensuojelun tarpeen selvitykseen. Jos lastensuojelun asiakkuus aloitetaan tämän arvion jälkeen, lapselle nimetään oma sosiaalityöntekijä. Toisinaan selvityksessä todetaan, ettei perhe ole tuen tarpeessa, jolloin asiakkuutta ei aloiteta lainkaan (Lastensuojelun keskusliitto 2019.)

Lastensuojelun tarpeen arviointi ei ole yksinkertainen tehtävä. Selvityksessä pitää huomioida lapsen ja vanhempien nykytilanne, mikä on lapsen edun mukaista ja mitkä ovat vanhempien valmiudet. Onko perheen tarpeisiin mahdollisesti vastattu jo aikaisemmin sekä millaisia riskejä intervention tekemisessä tai sen tekemättä jättämisellä saattaa olla. Lastensuojelun tarpeen selvityksen tekeminen on yhteinen prosessi, johon osallistuu

lapsen lisäksi tämän huollosta vastaavat aikuiset. Joissain tapauksissa yhteistyö saattaa olla hankalaa tai jopa mahdotonta, jolloin selvitys voidaan tehdä myös ilman huoltajan tai lapsen tahtoa erillisellä sosiaalityöntekijän päätöksellä. Jos perheessä on useita lapsia, pitää jokaisen lapsen tilanne ja avun tarve arvioida, vaikka lastensuojeluilmoitus koskisi vain yhtä lasta (Taskinen 2010, 56–59.)

Laki velvoittaa kunnan tarjoamaan asukkailleen sosiaali- ja terveystalvet. Kunta ei kuitenkaan aina itse tuota näitä palveluja vaan ne on mahdollista ostaa yksityisiltä palveluntuottajilta tai esimerkiksi kolmannen sektorin toimijoilta. Yleisimpiä yksityisen palveluntarjoajan sosiaalipalveluita ovat lasten ja nuorten laitos- ja perhehoito. Aluehallintovirasto valvoo ja ohjaa kaikkia sosiaalipalvelujen tuottajia ja yksityiset palveluntuottajat toimivat luvanvaraisesti. Lupa toiminnalle haetaan oman alueen aluehallintovirastosta, maanlaajuisesti palveluja tuottavat toimijat hakevat luvan Valviralta (Aluehallintovirasto).

Sosiaalitoimella on päävastuu lastensuojelun järjestämisestä ja toteuttamisesta. Yhteistyössä sosiaalitoimen kanssa työskentelee kuitenkin monet muut toimielimet, jotka tarjoavat ennaltaehkäiseviä palveluita kasvatuksen tueksi. Tämä vaatii viranomaisten yhteistyön sujuvuutta ja lisäämistä. On tarkoituksen mukaista, että lapset ja perheet saisivat tarvitsemansa tuen jo varhaisessa vaiheessa peruspalvelujen muodossa, kuten neuvoloista, varhaiskasvatuksesta ja perusopetuksesta sekä nuorisopalveluista. Tällaisessa kokonaisuudessa vaaditaan paljon erityisosaamista ja rajavedot eri osaamisalueiden välillä ovat hyödyllisiä. Asiakkailla saattaa kuitenkin olla monitasoisia ongelmia ja he joutuvat päällekkäin asioimaan monen eri tahon kanssa. Parhaimmillaan asiakkaalle pystytään tarjoamaan toisiaan täydentäviä palveluita ja ammattilaiset tietävät kehen olla yhteydessä. Ammattilaiset osaavat ohjata asiakkaan oikeiden palveluiden ääreen ja yhteistyö on saumatonta. Tällaisessa tilanteessa kansalaisille pystyttäisiin turvaamaan asian- tuntevaa ja tasalaatuista palvelua. (Taskinen 2010, 12.)

Kaikki sosiaalipalvelut ja sen ohella lastensuojelu ovat viranomaisten taholta valvottuja. Lastensuojelua valvoo aluehallintavirasto (AVI), joka valvonnan ohella vastaa ohjaus- ja lupa-asioista. AVI:n tarkoitus on taata laadukkaat sosiaalipalvelut kansalaisille ja valvoa perusoikeuksien, oikeusturvan ja tasapuolisen kohtelun toteutumista. AVI valvoo sekä kunnallisella että yksityisellä sektorilla toimivia tahoja. AVI:a ohjaa lainsäädäntö ja se toimii vahvassa yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön (STM) sekä sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston (Valvira) kanssa. Yhtenäisen valvonnan takaamiseksi AVI ja Valvira ovat laatineet valvontajärjestelmän sosiaalipalvelujen eri toimialoille. Laki määrittää periaatteet, miten sosiaalihuollon asiakasta tulee kohdella. Jos asiakas kokee

tulleensa kohdelluksi epäoikeudenmukaisesti tai kaipaa neuvontaa omista oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan, AVI tarjoaa tämän palvelun asiakkaalle. AVI ottaa myös vastaan kanteluja, jos asiakas kokee tulleensa väärin kohdelluksi. Kanteluja käsittelee aina useampi viranomainen, yleensä Valvira ja oikeusasiamies yhdessä AVI:n kanssa (Aluehallintovirasto.)

2.3 Sijaishuollon muodot

Lastensuojelun sijaishuollosta puhutaan, kun lapsi on otettu huostaan tai on kiireellisesti sijoitettu kodin ulkopuolelle (Laakso 2009, 27). Taskinen ja Törrönen (2004) määrittelevät sijaishuollon käsitettä niin, että lastensuojelun sijaishuoltoon sijoitetun lapsen vanhemmat saavat sijaiset, jotka huolehtivat, kasvattavat ja hoitavat heidän lastaan sovitun ajan. Pitkänen (2011) puolestaan määrittää sijaishuollon lyhyesti lapsen kasvatuksen järjestämiseksi muualla kuin tämän syntymäkodissa.

Lastensuojelulaki säätelee lapsen sijoittamisesta kodin ulkopuolelle. Sijoittaminen voi tapahtua joko lapsen kiireellisenä sijoituksena, avohuollon sijoituksena, tai huostaanottamalla lapsi (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Sijaishuoltopaikka tulee järjestää lapselle jos:

- 1) ”Puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä; tai”
- 2) ”Lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellä.”

(Lastensuojelulaki 417/2007).

Lastensuojelun sijaishuoltoa voidaan järjestää perhe- tai laitoshoidona tai lapsi voidaan sijoittaa ammatilliseen perhekotiin. Perhehoito järjestetään nimensä mukaisesti perheessä ja hoidon järjestäjää kutsutaan useimmiten sijaisvanhemmaksi. (Lastensuojelun käsikirja, 2019.) Perhehoitajille ei ole asetettu virallisia kelpoisuusvaatimuksia mutta kunta on velvollinen järjestämään sijaisvanhemmille tukea ja ohjausta tehtävää varten (Taskinen 2010, 17). Kunta tekee sijaisperheen kanssa sopimuksen perhehoidosta, jossa sovitaan yksityiskohdista kuten lapsen hoidosta, palkkiosta ja korvauksista. Perhehoidon nähdään sopivan parhaiten pienille lapsille, joiden kehitys on tavanomaista,

mutta myös vanhempia lapsia sijoitetaan perheisiin. Sijaisperheissä voidaan samanlaisesti hoitaa neljää lasta. (Taskinen 2010,127–128.)

Ammatilliseen perhekotiin sijoitetaan lapsia, jotka eivät sovellu tavalliseen perhehoitoon. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi vajavaisuutta kehityksessä tai jonkin asteisia käytöshäiriöitä. Ammatillisiin perhekoteihin sijoitetut lapset ovat lähtökohtaisesti haastavampia ja vaativat hoitajiltaan ammatillista vastetta kasvatuksellisiin ja hoidollisiin haasteisiin. Kyseinen sijoitusmuoto vaatii henkilöstöltä soveltuvaa tutkintoa. Ammatillisten perhekotien kirjo on laaja, toisissa lapsia hoitaa ulkopuolinen henkilökunta, kun taas toisissa paikoissa lasten kanssa asuu perhe. Perhekodit saattavat profiloitua myös hoidollisella erityisosaamisellaan. (Taskinen 2010, 128.)

Laitoshoito voi tarkoittaa lastenkotia, koulukotia, nuorisokotia tai näihin rinnastettavaa lastensuojelulaitosta. Kun laitoshoito on hyvin ja laadukkaasti järjestettyä, voidaan sitä pitää jopa parhaana vaihtoehtona eri sijaishoitomuodoista. Laitoshoidossa olevan lapsen ja tämän perheen kanssa työskennellään tiiviisti ja lapsen ja perheen välistä yhteydenpitoa ylläpidetään. Laitoshoidon ja perhehoidon suurimpia eroavaisuuksia ovat kelpoisuusvaatimukset sekä rajoitustoimenpiteiden käyttö. Rajoitustoimenpiteitä saa käyttää ainoastaan laitosmuotoisessa sijaishuollossa lukuunottamatta yhteydenpidon rajoitusta. Lastensuojelulaki kuitenkin kieltää rajoitustoimenpiteiden käytön avohuollon kautta sijoitettuihin lapsiin. (Lastensuojelun käsikirja.)

Laitoshuollossa työskentelevällä hoito- ja kasvatusalan ammattilaisella tulee olla työhönsä soveltuva pätevyys. Myös johtajien kelpoisuudesta säädetään laissa erikseen. Kelpoisuusvaatimukset perustuvat siihen, että jokaisella lapsella on omat yksilölliset tarpeensa. Monella asiakkaalla saattaa olla myös monta sijoitusta taustalla ja mahdollisesti hyvin traumaattisia kokemuksia. Näihin haasteisiin pitää työntekijän pystyä vastaamaan ammattimaisesti. Työntekijöiltä vaaditaan riittävää kokemusta ja koulutusta vaativaan työtehtäväänsä. (Lastensuojelun käsikirja, 2019.)

Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä määrittää kelpoisuusvaatimukset lastensuojelun sijaishuollon työntekijöille. Tämän lisäksi myös lastensuojelulaki, sekä sosiaalihuoltolaki ohjaavat lastensuojelun sijaishuollon henkilöstömäärää sekä laitosten kokoa. (Lastensuojelun käsikirja.) Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 3§:ssa listataan, että sosiaalihuollon ammattihenkilöitä ovat ne, jotka ovat laillistettuja ammattihenkilöitä sekä nimikesuojatut ammattihenkilöt. Nimikesuojauksen saaminen vaatii ammattinimikkeen edel-

lyttämään koulutusta ja rekisteröitymistä sosiaalihuollon ammattihenkilöiden keskusrekisteriin. Nimikesuojatun henkilön tehtävissä voi lain mukaan toimia myös sellainen henkilö, jolla on riittävä kokemus ja ammattitaito. (Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015.)

Kiireellinen sijoitus

”Jos lapsi on Lastensuojelulain 40 §:ssä mainituista syistä välittömässä vaarassa, lapselle voidaan järjestää kiireellisesti sijaishuoltona hänen tarvitsemansa hoito ja huolto” (Lastensuojelulaki 417/2007). Ennen päätöstä kiireellisestä sijoituksesta pitää kartoittaa tarkkaan kaikki mahdollisuudet turvata lapsen tilannetta (Lastensuojelun käsikirja 2019).

Tarve lapsen kiireelliselle sijoitukselle voi syntyä silloin, kun kodin kasvuympäristö uhkaa lapsen normaalia kasvua ja kehitystä. Esimerkiksi vanhemmat tai huoltajat saattavat olla väliaikaisesti kyvyttömiä pitämään lapsesta huolta akuuttien mielenterveysongelmien takia. Vanhempien ollessa päihteiden vaikutuksen alaisena lapsen turvallinen kasvuympäristö on uhattuna. Vanhempien joutuessa onnettomuuteen tai vakava sairastuminen saattavat olla syy kiireelliseen sijoitukseen. Joissakin tapauksissa saattaa esiintyä kaltoinkohtelua tai heitteille jättöä, joissa lapsen henki on uhattuna. Myös lapsen itsetuhoisuus tai päihteiden käyttö ovat riittäviä syitä kiireelliselle sijoitukselle. (Lastensuojelun käsikirja 2019.)

Kiireellinen sijoitus voi kestää yhdellä viranhaltijan päätöksellä korkeintaan 30 päivää. Tänä aikana pitää kuitenkin tehdä päätös kiireellisen sijoituksen jatkumisesta tai vaihtoehtoisesti päättymisestä, päätös huostaanotosta tai hakemus hallinto-oikeudelle huostaanotosta (Lastensuojelun käsikirja 2019.) Kaikkia sijoituksia tulee mahdollisuuksien mukaan valmistella yhdessä lapsen ja perheen kanssa yhteistyössä, sillä äkillinen ero perheestä on lapselle aina traumaattinen kokemus. Lapsi voidaan palauttaa kotiin heti, kun tilanne perheessä on rauhoittunut ja perheen tilannetta voidaan jatkossa tukea avo- huollon tukitoimilla. Kiireellistä sijoitusta voidaan myös jatkaa toiset 30 päivää, jos tilanteen selvittäminen sitä vaatii. Päätös kiireellisestä sijoituksesta raukeaa, ellei ensimmäisen kuukauden aikana ole tehty hakemusta huostaanoton valmistelusta. (Taskinen 2010, 78–82.)

Huostaanotto

Huostaanotto tulee olla viimesijainen toimenpide, jota ei tule tehdä kevyin perustein. Huostaanoton perusteluissa tulee kertoa, millaisilla tukitoimilla ja keinoilla perhettä on aikaisemmin yritetty auttaa. Perusteluissa pitää pystyä myös osoittamaan, että lapsen turvallinen kasvuympäristö on uhattuna ja perustella huostaanoton tarpeellisuus lapsen kasvun ja kehityksen turvaamiseksi. Huostaanottopäätöksestä tulee tulla ilmi lapsen osallisuus. Päätöstä tehtäessä pitää lapsen sekä vanhempien mielipide selvittää ja kirjata päätökseen. Usein huostaanottopäätökset tehdään yhteisymmärryksessä, mutta toisinaan huostaanotto joudutaan tekemään, vaikka perhe vastustaisi sitä (Lastensuojelun keskusliitto 2019; THL 2019.)

Jos 12 vuotta täyttänyt lapsi tai huoltajat vastustavat huostaanottoa, lopullinen päätös jää hallinto-oikeuden päätettäväksi. Huostaanottopäätöksestä kerrottaessa sosiaalityöntekijän tulee antaa perheelle tietoa siitä, miten ja kenelle päätöksestä voi valittaa. Ristiriitaisissa tilanteissa neuvonta on erittäin tärkeää. Huostaanotto toimenpiteenä on monimutkainen ja vakava asia, jonka tarkoituksena on auttaa lasta ja hänen perhettään. Huostaanotto ei katkaise lapsen ja perheen välejä, vaan lapsella on päätöksen jälkeenkin oikeus tavata ja pitää yhteyttä vanhempiinsa. Vain osassa tapauksista yhteydenpitoa voidaan rajoittaa erillisellä päätöksellä, jos yhteydenpidosta vanhempiin aiheuttaa erityistä haittaa lapselle. Huostaanotto ei myöskään tarkoita lapsen lopullista sijoittamista kodin ulkopuolelle, vaan se kestää niin kauan kuin se on edelleen lapsen edun mukaista. Tavoitteena on tarjota lapselle ja perheelle sellaisia tukitoimia, joiden avulla lapsi voi lopulta palata kotiin. Huostaanotto päättyy viimeistään silloin, kun lapsi täyttää 18 vuotta. (Lastensuojelulaki 417/2007; Lastensuojelun Keskusliitto 2019; THL 2019.)

Huostaanotolla puututaan lapsen ja perheen itsemääräämisoikeuteen ja se herättää väistämättä vahvoja tunteita perheenjäsenissä. Usein tilanteessa on kyse eri osapuolten eduista ja erilaisten näkökulmien jännitteistä. Kun huostaanottoa aletaan harkita, pitää punnita sitä, onko se käytettävissä olevista vaihtoehdoista paras. Huostaanotto on vain yksi lastensuojelun toimenpiteistä, mutta oletettavasti suuremmalle yleisölle se kaikkein näkyvin. Julkisuudessa esitetyt yksittäiset huostaanottotapaukset luovat mielikuvia lastensuojelusta ja sen toimenpiteistä. Huostaanotosta löytyy niin monta tarinaa kuin on tapaustakin. Tarinoita löytyy niin lapsensa viranomaisille menettäneistä vanhemmista lapsiin, joiden ainoa vaihtoehto selviytyä oli tulla huostaanotetuksi. (Taskinen 2010, 84–94.)

Avohuollon tukitoimet

Lastensuojelun päätöksentekoa ohjaa lievimmän riittävän toimenpiteen periaate. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsen ja perheen vaikeuksia tulisi ensisijaisesti hoitaa avohuollon palvelujen keinoin. Avohuollon palvelujen tarkoituksena on tukea vanhempia kasvatus-työssä ja edistää lapsen myönteistä kehitystä (Taskinen 2010, 69.) Avohuollon tukitoimien tarkoituksena on tukea lapsen ja perheen jokapäiväistä elämää. Tukitoimet ovat perheelle yksilöityjä palveluita, jotka toteutetaan yhteistyössä perheen kanssa. Avohuollon palvelut ovat perheelle vapaaehtoisia ja niitä voidaan järjestää koko perheelle tai pelkästään lapselle tai vanhemmille. Avohuollon tukitoimien tarve kirjataan asiakassuunnitelmaan ja viranomainen tekee päätöksen myönneistä tukitoimista. Asiakkaalla on näin myös mahdollisuus valittaa päätöksestä (Lastensuojelun Keskusliitto 2019.) Tukitoimet voivat olla taloudellisen tuen turvaamista esimerkiksi toimeentulotuen muodossa. Tukitoimia voivat olla myös perhetyö, jonka tarkoituksena on parantaa perheen hyvinvointia, vahvistamalla voimavaroja ja tukemalla vuorovaikutustaitoja (THL 2019.)

Avohuollon tukitoimina voidaan myös järjestää kuntouttavaa perhehoitoa tai laitoshuoltoa. Vapaaehtoisuus säilyy, sillä tuki tarjotaan edelleen avohuollon palveluina. Vanhemmilla tai huoltajilla säilyvät kaikki huoltajan oikeudet, joten halutessaan he voivat myös lopettaa sijoituksen milloin tahansa. Avohuollon sijoitusta ei kuitenkaan saa käyttää vaihtoehtona huostaanotolle, jos huostaanoton kriteerit täyttyvät (Taskinen 2010, 72–73.)

3 OHJAAJAN TYÖ LASTENSUOJELULAITOKSESSA

3.1 Lastensuojelulaitosten kuvaus

Lastenkoti on erityinen kasvu- ja elinympäristö, jonka lapsi jakaa muiden lasten ja työntekijöiden kanssa. Kun kodissaan lapsi elää vanhempiensa ja sisarustensa kanssa, lastenkodissa jaetaan muiden asukkaiden kanssa lähestulkoon kaikki. Oma huone on lapselle ainoa paikka, johon muilla lapsilla ei ole asiaa ilman lupaa. Kaikki muut tilat ja toiminta jaetaan yhdessä muiden asukkaiden kanssa. Myös lasten vaihtuvuus saattaa olla suurta, toisen kanssa eletään saman katon alla vuosia, kun taas joku toinen saattaa olla lastenkodissa vain muutaman kuukauden. Lastenkoti ei ole pelkkä elinympäristö, vaan se kätkee sisäänsä erilaisia ajanjaksoja ja kasvutarinoita. (Laakso 2009, 140–141.)

Lastensuojelulaitoksia on monenlaisia ja monipuolisuudestaan johtuen niiden kuvaileminen yhdellä tavalla on mahdotonta. Sijainnit vaihtelevat myös paljon. Osa lastensuojelulaitoksista sijaitsee lähellä oman kunnan keskustaa ja toiset saattavat sijaita pitkienkin bussimatkojen päässä. Talot saattavat ulkoapäin maastoutua huomaamattomasti muiden lähistöllä olevien talojen kanssa, tai sitten rakennus erottuu ulkoapäin selkeästi laitoksen tapaisena kiinteistönä taloon rakennettujen erisuuntaisten siipien ja niissä olevien erillisten sisäänkäyntien kautta. Sisätilat lastenkodeissa voivat olla erittäin kodinomaisia, kun taas toisissa laitospaisuus näkyy jo pelkästä sisustuksesta. Lastenkodista ympäristönä kertovat myös lukolliset alueet. Monissa lastenkodeissa ilman avainta ei pääse edes vessaan, kun taas toisessa yksikössä ovista pääsee kulkemaan ulos niin halutessaan. (Laakso 2009, 70–75.)

Törrönen (1999) kuvaa teoksessaan lastenkodin fyysisiä tiloja yksityiskohtaisesti. Astuttaessa lastensuojelulaitokseen sisään, eteisessä on useita pareja kenkiä ja lasten ulkovaatteita. Lastenkodissa ei ole selkeää jakoa lasten ja ohjaajien käyttämien tilojen välillä, vaan yhteiset tilat ovat kaikkien käytössä. Lasten huoneet sijaitsevat vierekkäin olohuoneen yhdellä seinämällä. Lasten huoneiden sijoittelu kuvastaa laitospaisuutta. Lapset saavat vapaasti liikkua osaston eri tiloissa, kuten olohuoneessa, keittiössä ja kylpyhuoneissa. Työntekijöiden päivystyshuone toimii myös toimiston omaisena paikkana työntekijöille ja se pidetään pääsääntöisesti lukittuna. Päivystyshuoneeseen lapsilla ei ole asiaa yksin, sillä siellä säilytetään esimerkiksi ohjaajien henkilökohtaisia tavaroita, lasten

rahoja sekä lääkkeitä. Lasten kerrotaan viettävän aikaa vapaasti, joko omissa huoneissaan, tai yhteisissä tiloissa. Lapset saavat vierailia myös toistensa huoneissa, mutta tarvittaessa huoneensa oven saa myös lukittua. Lapset saavat puhua puhelimessa omissa huoneissaan ja vain silloin ohjaaja saattaa puuttua yhteydenpitoon ilman erillistä päätöstä, jos soittaja on päihtyneessä tilassa. Yhteisissä tiloissa on sisustustavaroita, viherkasveja ja lasten omiakin tavaroita. Keittiö on selkeästi ruokailutilaksi suunniteltu, mutta siellä lapset ja ohjaajat kokoontuvat myös ruoka-aikojen ulkopuolella. Ruokailutila on myös pelaamista ja lukemista varten. Lapset ovat itse saaneet sisustaa huoneensa ja henkilökohtaiset tavarat kertovat lapsen omaa tarinaa. Tavaroista tulee esille esimerkiksi harrastuneisuus tai lapsen henkilökohtaiset kiinnostuksen kohteet. Lasten tavarat viestittävät myös lapsen elettyä elämää ja toimivat eräänlaisena linkkinä menneeseen. Tavarat liittyvät tiettyyn aikaan ja saattavat olla esimerkiksi muistoja varhaislapsuudesta tai sijaisperheestä. Lastenkotia kuvataan kodinomaiseksi paikaksi, mutta tilojen hallinta on hierarkista. Tämä ilmentää samalla lastenkodin valtasuhteita.

Lastenkodin arkea kuvaavat rutiininomaiset toimet, jotka ennustettavuudellaan luovat struktuuria lasten elämään. Käytännössä arki kulkee näin aikuisten toivomalla tavalla, johon lapset sopeutuvat. Lastenkodin arkiympäristö on kodinomainen myös siksi, että se välittää tunteen siitä, kuinka lapset saavat olla lapsia ja aikuiset ovat vastuussa arjen kulusta. Kodinomaisuudesta kertoo myös vallitseva yhteisöllisyys mutta myös lapsille mahdollistettu yksityisyys. Kollektiivista kodinomaisuutta luo oman paikan ja yhteisöllisyyden samanaikaisuus. Lastenkodissa opetellaan arjen hallintaa ja elämäntaitoja kuten tavallisia kotitöitä tai säännöllisen elämänrytmin ylläpitämistä. (Törrönen. 1999. 100–101.)

Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin kuvaa erityislastensuojeluyksikköä tarkastusraportissaan (EOAK/5377/2018). Kyseinen yksikkö takaa hyvin valvotun ja tiiviin asuinympäristön sijoitetuille lapsille. Tarkastuskohteena olleessa lastenkodissa on useita eri yksiköitä ja lapsen sijoittaminen eri osastojen välillä määräytyy enintään 30 päivää kestävä arviointijakson aikana. Tehostetulla osastolla lasten huoneet ovat pelkistettyjä eikä henkilökohtaisia tavaroita huoneissa juurikaan ole. Edes hygieniatuotteiden säilyttäminen ei ole huoneissa sallittua. Toisessa yksikössä ilmapiiri on vapaampi ja lapsilla on omat huoneet omilla sisäänkäynneillään. Wc-tilat ovat yhteiset. Huoneissa saa säilyttää hygieniatuotteita sekä muita henkilökohtaisia tavaroita. Lapsella voi olla huoneessaan esimerkiksi televisio ja muita sisustustavaroita. Tarkastuksen kohteena olleesta lastensuojelu-

yksiköstä löytyy myös eristämiseen tarkoitettut tilat, jossa on kolme huonetta. Lapset kuvaavat tarkastusraportissa kokemuksiaan kyseisestä lastensuojelulaitoksen yksiköstä ja kertovat muun muassa laitoksen yleisissä tiloissa olevan jatkuva kameravalvonta. Ikkunoissa on erilliset hälytysjärjestelmät, jotka laukeavat, jos lapsi avaa ikkunan. Toisten huoneisiin ei saa mennä. Lapset ovat myös verranneet kyseistä lastensuojelulaitosta edellisiin sijoituspaikkoihinsa, joissa heidän kertomansa mukaan eläminen oli paljon vaapampaa. Toisten lasten huoneisiin sai mennä, lapset saivat jutella keskenään ja laitoksesta oli saanut poistua ilman aikuisen valvontaa. (EOAK/5377/2018, 3 – 14.)

Sakslinin samana vuonna tekemässä toisen lastensuojelulaitoksen tarkastuksessa (EOAK/4099/2018) kuvataan rajoitusten käyttämistä sijaishuollossa. Rajoitustoimenpiteiden käyttäminen pitää selkeästi erottaa lapsen kasvatuksellisesta näkökulmasta asettuihin rajoihin. Tämä saattaa olla joskus vaikeaa, sillä ero ei aina ole selkeä. Lapsen hoivaan ja huolenpitoon liittyvä tavanomainen rajojen asettaminen on hyväksyttävää ja silloin kysymys ei ole lakiin kirjatuihin rajoitustoimenpiteistä. Säännöt tukevat lapsen iän ja kehityksen mukaista päivittäistä huolenpitoa, ne eivät saa olla mielivaltaisia eikä niillä puututa perusoikeuksiin. Raportissa lapset kuvaavat viikkosuunnitelmiansa sisältöjä, jotka tehdään yhdessä ohjaajan kanssa. Jokaisella lapsella on omatoimista ulkoiluaikaa 15-60 minuuttia päivässä. Ulkoiluaika riippuu siitä, miten lapsi on käyttäytynyt. Aikaa voidaan hyvästä käytöksestä joko lisätä tai se voidaan evätä kokonaan huonon käytöksen takia. Raportista käy ilmi, että vuonna 2017 aluehallintovirastoon tehdyn valituksen perusteella, lasten liikkumista oli rajoitettu ilman erillistä liikkumisvapauden rajoituspäätöstä niin, että jokainen lapsi sai ulkoilla 15–45 minuuttia päivittäin yksin ilman muita sijoituspaikan lapsia. Laitoksen vastaus ulkoilun rajoittamiseen liittyi heidän tekemäänsä arviointiin lapsen psyykkisestä tilasta. (EOAK/4099/2018, 2–38.)

Laadun valvonta

THL ja sosiaali- ja terveysministeriö ovat asettaneet lastensuojelutyölle laatusuositukset, joiden pitäisi toimia ohjenuorana jokaiselle lastensuojelussa työskentelevälle. Tärkeimpiä laatukriteereitä ovat lasten ja perheiden osallisuus. Tällä tarkoitetaan muun muassa sitä, että asiakas perheineen ovat mukana vaikuttamassa heitä koskeviin päätöksiin ja heitä myös kuunnellaan. Tarkoitus on, että jokainen lapsi ja perhe tulisi kohdatuksi tarpeeksi usein ja luottamussuhde olisi mahdollista luoda. Ammatillisuus kuuluu annettuihin laatukriteereihin. Ammattihenkilön koulutus ja halu kehittää omaa osaamistaan kertoo

ammattillisuudesta ja laadukkaan työn jäljestä. Ammatillisuuteen kuuluu myös tuen saaminen tekemäänsä työhön esimerkiksi työnohjauksen muodossa ja kyky tehdä moniammatillista työtä. Lapsen edun arviointi monelta eri kantilta on myös mainittu laatukriteereissä. Tämä tarkoittaa lapsen tilanteen tarkkailua myös perheen ulkopuolelta. Millainen on lapsen kasvuympäristö ja siihen vaikuttavat ulkoiset tekijät, kuten sosiaaliset suhteet, tukiverkosto ja miten pystyn luomaan lapselle tasapainoisen ja turvallisen kasvuympäristön. (THL, 2018.)

3.2 Ohjaajan työn osaamisalueet ja -vaatimukset

Sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 1.3.2016 voimaan tulleen lain myötä päteviä sosiaalihuollon ammattilaisia ovat sosiaalityöntekijä, sosionomi, kuntoutuksen ohjaaja sekä geronomi. Tällä ammattinimikkeellä työskentelevät merkitään hakemuksella Valviran ylläpitämään keskusrekisteriin. Laki sekä turvaa asiakkaan oikeutta saada laadukasta sosiaalihuollon palvelua että edistää ammattihenkilöiden työnjakoa tarkoituksenmukaisesti. Terveystieteiden käytetty valvonta ja ohjaus ulottuu näin myös sosiaalihuollon ammattihenkilöihin. (Talentia, 2019; Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015.)

Sijaishuoltoon sijoitetuilla lapsilla on kaikilla omanlaisensa taustat ja palvelutarpeet. Siksi on tärkeää, että sijaishuollossa työskenteleviltä löytyy laaja-alaista ammattitaitoa, työntekemiseen vaadittavaa asiantuntemusta sekä riittävästi kokemusta vaativasta asiakastyöstä. Lastensuojelulaitoksessa työskentelevien kelpoisuudesta säädetään lastensuojelulain 60 §:ssä. Tämä säännös asettaa arviointikriteerit, jotka tulee täyttää henkilöstön määrän ja kelpoisuuksien osalta. (Saastamoinen K. 2010, 97 – 98.)

Lastensuojelulakiin kirjoitetusta pätevyyydestä kirjoitetaan seuraavasti; ”henkilöstön kelpoisuusvaatimuksissa on otettava huomioon toimintayksikön asiakaskunnan erityistarpeet ja toiminnan luonne” (Lastensuojelulaki 417/2007). Kirjoituksessa ei ole mainintaa suoranaista koulutusvaatimuksista, mistä johtuen lastenkodeissa törmää laajaan kirjoon eri koulutuksen käyneitä ohjaajia kuten diakoneja, lähihoitajia, nuorisohjaajia, sosionomeja ja yhteisöpedagogeja (Laakso 2009, 43-44).

Timonen-Kallio, Yliruka ja Närhi (2017) kuvaavat myös lastensuojelulaitoksen työntekijöiden taitoja ja valmiuksia ammattilaisnäkökulmasta. Työntekijän tulee pystyä luomaan turvallinen, ennakoitava ja toimiva arki lapselle. Tämä mahdollistetaan esimerkiksi yhteisöllisyyden kautta. Yhteisöllisyyden aikaansaamiseksi lastenkodin ohjaajien on tuettava

lasten osallisuutta, joka puolestaan tukee heitä liittymään talon yhteisöön (Brandy 2013, 149). Ihminen on luonnostaan yhteisöllinen toimija ja lähtökohtaisesti toivoo kuuluvansa johonkin yhteisöön (Anneli, Kostamo-Pääkkö ym. 2015, 16-17).

Kansainvälisellä tasolla lasten osallisuudesta jokaisen lapsen oikeutena on määritelty YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa (Suomen UNICEF 2018, 11-12). Perustuslaissa säädetään lasten oikeudesta saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin, oman ikätasonsa mukaisesti (731/1999, 6 §) ja sosiaalihuollon asiakaslaissa säädetään, että asiakkaana olevan lapsen toivomukset ja mielipide on otettava huomioon iän ja kehitystason mukaisesti (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 10 §). Lastensuojelulaissa säädetään myös lasten osallisuudesta, kuten mielipiteen selvittämisestä, kuulemisesta, puhevallankäytöstä ja tiedon jakamisesta (Lastensuojelulaki 417/2007, luku 4, 20-24§, 5§).

Petrie ym. (2006) pohtivat tutkimuksessaan lastenkodin ohjaajan persoonallisia piirteitä suhteessa ammatilliseen osaamiseen. Tutkimuksessa on haastateltu eri maissa työskenteleviä ohjaajia ja vertailtu heidän koulutustaustaansa ja kokemuksia työn haasteista. Tutkimuksesta käy ilmi, että koulutustausta vaihtelee eri Euroopan maiden välillä laajastikin mutta työntekijöiden listatessa tärkeitä osaamisalueita he usein luettelevat ihmisen persoonaan ja vuorovaikutukseen liittyviä asioita. Siinä missä koulutus luo vahvan pohjan työn tekemiselle, persoona värittää jokaisen ohjaajan erilaiseksi yksilöksi ja heidän persoonalliset piirteensä toimivat heidän vahvuuksinaan tai heikkouksinaan ohjaajan työssä. Esimerkkinä he käyttävät erään ohjaajan kuvausta siitä, kuinka monien kompetenssien summa tekee ihmisestä hyvän työntekijän. ”Työssä ei aina voi onnistua ja epäonnistumiset saattavat turhauttaa ja synnyttää välinpitämättömyyttä. Vaikeissa tilanteissa pitäisi pystyä reflektoimaan omaa toimintaansa, keksiä uusia toimintatapoja ja pitää mielessä aikataulut ja olla ratkaisukeskeinen. Tämähän olisi tietysti ideaali tilanne. Tässä työssä ovat aina läsnä tasapaino ja ristiriita ja työntekijän pitää muistaa myös omat heikkoutensa. Yksi ihminen ei voi muuttaa koko maailmaa. Ammatillisuus ja ihmisen persoonallisuus kulkevat käsi kädessä.”

Ohjaajan pitää työssään pystyä vahvistamaan lapsen positiivista minäkäsitystä eli tehdä niin sanottua identiteettityötä. Toimijuuden vahvistamisen tavoitteena on lapsen yhteiskuntaan kiinnittyminen. Erilaiset interventiot ja työntekijän jatkuva kouluttautuminen koetaan tärkeänä elementtinä ammatillisuuskulmasta. (Timonen-Kallio ym. 2017, 46.) Identiteettityö ei vain lopu asiakkaisiin, vaan työntekijältäkin odotetaan omalta osaltaan kehittymistä työntekijänä ja ammatillisena. Olosuhteet töissä ovat muuttuvia ja jokainen

uusi asiakas tuo oman lisänsä talossa vallitsevaan arkeen sekä ryhmädynamiikkaan, johon on vaikea vaikuttaa tuntematta siinä eläviä lapsia. (Juusola 2017, 58).

Muuttuvat olosuhteet vaativat työntekijältä joustavuutta, omien työtapojen ja työminän tarkastelua sekä sen kehittämistä. Työntekijän tulee pohtia, miten vastata parhaiten muuttuviin olosuhteisiin ja siellä vaikuttaviin ihmissuhteisiin. Jokainen pystyy vaikuttamaan omaan työssä vallitsevaan identiteettiinsä. Ammatti-identiteetti kehittyy automaattisesti myös työn tuottamien kokemusten kautta. (Sacks 1988, 122-123; Kulmala 2006, 61-62.) Ammatillisen identiteetin kasvu alkaa usein vasta työelämään asettumisen myötä. Itsensä kehittämisen ja omien ominaisuuksiensa monipuolistamisen odotetaan jatkuvan läpi työelämän (Vanttaja ja Järvinen 2006, 37 – 38.) Jatkuvaa itsensä kehittämistä kutsutaan elinikäiseksi oppimiseksi (Filander 2006, 44).

Neuropsykiatrinen osaaminen

Kelan tilastoista selviää, että lasten ja nuorten psykiatrisen käytön määrä on lisääntynyt huomattavasti vuosina 2008 – 2015. Asiantuntijat kuitenkin ovat sitä mieltä, ettei neuropsykiatrisista häiriöistä kärsivien lasten ja nuorten määrä ole kasvanut, vaan niiden tunnistamiseen käytetyt menetelmät ja tietotaito on yleisesti parantunut sosiaali- ja terveysalan ammattilaisilla. Asiantuntijoiden mukaan diagnosoinnin paraneminen sekä lääketieteellisen kehityksen vaikuttavat tilastoihin niin, että määrä näyttäisi olevan kasvanut paljon, vaikka todellisuudessa näin ei kuitenkaan ole. (Yle triplet 2015.)

Noin 3 – 7 prosenttia Suomessa asuvista lapsista ovat ongelmallisella tavalla vilkkaita ja noin kymmenelle prosentille Suomessa asuvista lapsista on diagnosoitu jokin neuropsykiatrinen sairaus, kuten; ADHD, ADD, AS, tai TS. Heistä käytetään myös nimitystä erityislapsi. (Juusola 2017, 219 – 223.)

Juusolan (2017) mukaan erityislapset voidaan jakaa neljään eri ryhmään:

1. Lapset, joilla on vaikeuksia ilmaista ajatuksia ja huolenaiheita sanallisesti. Näiden lasten kielen kehityksen viiveet altistavat heitä usein sosiaalisille, emotionaalisille ja käyttäytymisen ongelmille. Näillä lapsilla voi olla myös vaikeuksia ymmärtää toisten puhetta, aikuisten ohjeita ja sosiaalisia tilanteita.
2. Lapset, joiden on vaikea hallita turhautumisen aiheuttamia tunteiden purkauksia. Nämä lapset ovat tavanomaista impulsiivisempia. Heidän tunteensa nousevat pintaan

nopeasti, näyttäytyen huutamisena, kiroiluna, tavaroiden heittelynä tai väkivallan käytönä. Heillä voi olla vaikeuksia käyttäytymisen säätelyssä ja rauhoittumisessa.

3. Lapset, jotka ovat mustavalkoisia ajattelijoita harmaassa maailmassa. Näillä lapsilla ajatusmallit ovat jäykkiä ja joustamattomia. Lapsi saattaa ajatella, ettei osaa mitään ja todella uskoo sen mitä ajattelee.

4. Lapset, joiden on poikkeuksellisen vaikea ymmärtää toisten ihmisten näkökulmia. Näiden lasten on vaikea ymmärtää oman käytöksen vaikutusta toisiin ihmisiin. He saattavat käyttäytyä epäkohteliaasti ja samanaikaisesti he ihmettelevät miksi toiset eivät pidä heistä. Tämä voi näyttäytyä mauttomina vitseinä, tahattoman suurena voimankäyttönä, tai henkilökohtaisten arkojen asioiden sanomista sosiaalisesti kiusallisissa tilanteissa.

Juusolan mukaan lapsia ja nuoria, jotka omaavat vastaavanlaisen diagnoosin tulisi hoitaa ja kasvattaa yksilöllisesti heidän ongelma- ja vahvuusprofiiliensa mukaan eikä diagnoosin tuottaman profiilin mukaan. Jokainen lapsi hyötyy selkeistä rajoista, säännöistä ja rutiineista, jotka eivät ole ristiriidassa aikuisten yhtenäisessä tekemisessä riippumatta siitä onko lapsella erityisen tuen tarvetta diagnoosin myötä. (Juusola 2017, 220 – 222.)

3.3 Ohjaajan työtehtävät

Lastenkodissa työskentelevän ohjaajan tehtävänä on toteuttaa lastensuojelun asiakassuunnitelmaa ja vastata lastensuojelun sijaishuollolle annetusta kasvatustehtävästä. Tähän tehtävään kuuluu muun muassa lapsen kasvun ja kehityksen turvaaminen ja lapsen toimivan ja turvallisen arjen jatkumisen varmistaminen. Tämä vaatii konkreettisia käytännön tukitoimia, mitkä pohjautuvat lapselle asetettuihin ja kirjattuihin tavoitteisiin. Työhön sisältyy paljon yhteydenpitoa lapsen elämässä läsnä olevien eri tahojen välillä kuten perheen ja lapsen asioiden parissa työskentelevän moniammatillisen verkoston kanssa. (Mäkinen ym. 2011, 87-88.)

Lastenkodin ohjaajan työn tulee olla suunnitelmallista ja toteutua lapsen asiakassuunnitelman sekä hoito- ja kasvatussuunnitelman ohjaamana, joka laaditaan aina yhdessä lapsen sosiaalityöntekijän kanssa. Ohjaajan tulee ensisijaisesti tukea lapsen ja perheen välistä suhdetta sekä vanhemmuutta. Ohjaajan tulee ajaa lapsen asioita palaverissa ja tehdä tavoitteellista moniammatillista yhteistyötä erilaisten verkostojen kanssa. (Timonen-Kallio E., Yliruka L. & Närhi P. 2017, 28.)

Lastenkodeissa työskentelevien ohjaajien työn painopiste asetetaan monessa tutkimuksessa asiakkaiden kanssa yhdessä elämiseen ja arkisiin, jokapäiväisiin tilanteisiin. (Sallnäs 2000, 204; Milligan 2003, 287.) Ohjaajat ovat lasten mukana toteuttamassa arkeen kuuluvia tehtäviä selostaen mitä, miten ja miksi asiat tapahtuvat niin kuin tapahtuvat niin ohjaajan kuin lastenkodin käytäntöjen toimesta (Laakso 2009, 57).

Lastenkodissa tehtävä työ on arkisten rutiinien toistamista, huolenpitoa, keskusteluja sekä lasten asioiden hoitamista. Arjen struktuurit, kuten säännölliset ruokailuajat, ennakoitavissa olevat aikataulut sekä kaikille selkeä päivärytmi luovat tietynlaisen toimintakulttuurin ohella turvaa ja jäsentävät lapsen elämää. Pyrkimys mahdollisimman tavanomaisen arjen tarjoamiseen lapsille, on suomalaisille lastenkodeille tunnusomainen piirre. Arjen toimintojen keskellä lapsia kasvatetaan arkirutiinien hoitamiseen sekä välitetään keskinäisten kanssakäymisen sekä kulttuuriimme liittyviä tapoja ja tottumuksia. Arki lastenkodissa voi olla rutiininomaisuudesta huolimatta erittäin hektistä ja jännitteistä. Tilanteiden nopea muuttuminen vaatii työntekijältä arviointi ja reagointikykyä, joustavuutta ja hyviä neuvottelutaitoja. Suomalaisilla lastenkodeilla ei ole kaikilla samanlaisia toimintakulttuureja ja toimintatapoja vaan ne määräytyvät jokaisen kohdalla erikseen, riippuen siitä millaiseksi työntekijät ja yksikön ympäristö ne määrittävät (Laakso 2009, 136 – 139.)

Asiakastyön dokumentointi

Kirjaaminen on merkittävä osa ohjaajan työtehtäviä. Taito raportoida sujuvasti selkeää kieltä käyttämällä päivittäisistä tapahtumista on ohjaajan yksi tärkeimmistä taidoista liittyen päivittäiseen työn tekoon (O'Hagan 2001, 95.) Useat lait velvoittavat kirjaamaan kuten laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista, lastensuojelulaki ja sosiaalihuoltolaki. Kirjaaminen on yksi keskeinen osa sosiaalialan ammattilaisen työtä ja sen tulee olla tavalinen osa jokaista työvuoroa. Kirjaamisessa tulee huomioida, että ammattihenkilö voi saada huomautuksen puutteellisista tai virheellisistä kirjauksista. (Laaksonen ym. 2011, 50-53.) Ohjaajan tulee pitää kirjaamiseen liittyvät peruseriaatteen mielessään dokumentointia tehdessään. Näitä ovat muun muassa asiakaslähtöisyys, eettinen kirjaamistapa, tietosuoja ja tietoturva (Laaksonen ym. 2011, 10-12.) Kirjoittaminen pitää Suomen perustuslain mukaan tapahtua niin, että kenenkään asiakkaan tietoturvaa ja yksityisyyttä ei loukata (Suomen perustuslaki 822/2018).

Asiakirjoja kirjoitettaessa on aina muistettava, että kirjoitettava teksti perustuu tosiasioihin, tämä tarkoittaa sitä, että teksti ei saa sisältää kirjoittajan omia tulkintoja, omaa analyysiä tai oletuksia. Kirjoitettavan tekstin tulee olla lukijaa kunnioittavaa, selkeästi muotoiltua sekä rakenteeltaan yksinkertaista ja konkreettista. Kirjoitettaessa ei saa unohtaa, että tekstin lukeva henkilö ei ole sosiaalialan ammattilainen, joten kirjoituksessa ei tule käyttää ammattitermejä ilman niiden selityksiä. Omia havaintoja voi lisätä omaan kirjoitukseen, jos niistä selkeästi käy ilmi, että ne ovat kirjoittajan omia havaintoja. Omista havainnoista on myös tärkeää keskustella asiakkaan kanssa, jota kirjoitus koskee. Kirjoituksessa pitää muistaa kirjoittaa sujuvaa ja ymmärrettävää suomen kieltä. (Laaksonen ym. 2011, 10-12.)

Sijaishuollossa tehtävän työn muuttuvan luonteen sekä kolmessa vuorossa suoritettun ympärivuorokautisen työskentelyn johdosta, ajantasainen kirjaaminen on äärimmäisen tärkeää. Se mahdollistaa sen, että seuraavaan vuoroon tulevat työntekijät tietävät, mitä edellisessä vuorossa on tapahtunut ja sitä kautta auttavat heitä ennakoimaan paremmin mahdolliset aiemmista tilanteista johtuvat muuttujat. Tämä on tärkeää niin työvuoroon tuleville kuin asiakkaillekin. (Laaksonen ym. 2011, 50-53.)

Päivittäinen vuorovaikutus

Thrana (2016) on tutkinut rakkauden merkitystä nuorten kanssa tehtävässä työssä. Alex Honnethin tunnustamisen teoriaa apuna käyttäen, Thrana tarkastelee nuorten rakkauden tarvetta ammatillisissa kohtaamisissa. Tutkimuksessa pohditaan rakkauden antamisen tärkeyttä sosiaalityössä ammattilaisen taholta, sillä rakkaus luo pohjan lapsen ja nuoren terveelle itsetunnolle ja identiteetille.

ILMENTYMISEN MUODOT	RAKKAUS	OIKEUDET	SOLIDAARISUUS
OMINAISET TAVAT TOIMINNALLE	Emotionaalinen hyväksyminen ja kiintymys toiseen ihmiseen	Moraalisesti vastuullinen yksilö Tunnistaa kansalaiseksi, jolla oikeudet	Yhteiskuntaan integroituminen Yhteisöllisyys Sosiaaliset suhteet
MITÄ OMINAISUUKSIA KEHITTÄÄ	Itsevarmuus	Itsetunto	Itsensä arvostaminen
MITÄ PUUTE AIHEUTTAA	Turvattomuuden tunnetta	Tunne epätasa-arvosta	Ulkopuolelle jäämisen tunne
MITEN NÄYTTÄYTYLASTENSUOJELULAITOKSESSA	Nähdään lapsi yksilönä Fyysinen hyväksyntä: halaukset, kosketus Pysyvä ihmissuhde	Struktuurit Ohjeet ja käytännöt Koulunkäynti Vastuullinen asennoituminen	Inklusio Yhteisöllisyys Osallisuus
..			

Taulukko 2. Eri toimintojen ilmentyminen lastensuojelulaitoksissa. (Thrana, H.M. 2016.)

Lastenkotiympäristössä rakkaus kuvataan paitsi fyysisinä huomionosoituksina kuten halauksina myös ihmissuhteiden kestävyutenä sekä lapsen huomioiminen yksilönä, jolla on henkilökohtaiset tarpeet. Tämä tunnetasolla tapahtuva hyväksyminen ja kiintymys kehittää nuoren itsevarmuutta ja positiivista minäkäsitystä. Rakkauden puuttuminen taas viestittää ympäristön turvattomuutta, eikä se luo turvallista kasvuympäristöä. Thrana erottaa solidaarisuuden ja oikeudet rakkaudesta ja erittelee niiden ilmentymistavat sosiaalityön kentällä. Siinä missä oikeudet tarkoittavat struktuureita, ohjeita ja velvollisuuksia.

sia, solidaarisuus ilmenee inkluusiona ja osallisuutena. Oikeudenmukainen kohtelu kehittää itsetuntoa ja solidaarisuus itsensä arvostamista. Solidaarisuus lastenkotiympäristössä näkyy osallisuutena ja sen puuttuminen luo nuorelle tunteen yhteisön ulkopuolelle jäämisestä ja arvostuksen puutteesta (Thrana, H.M. 2016. 83.)

Aikuisen ja lapsen päivittäinen vuorovaikutus tulisi perustua kunnioitukseen, eikä kuu-liaisuuteen. Kunnioittava kasvatusta näyttö ohjaajien toiminnassa jäykkänä ohjauksena, tunteiden sanoittamisena ja sallimisena sekä lapsen tukemisena, päivittäisten ajatusten jakamisena ja kiinnostuksena lasta kohtaan. Kasvatusta tulee myös tukea lasta ajattelemaan itsenäisesti. Ohjaajien ja lasten päivittäisessä vuorovaikutuksessa tulisi jakaa enemmän hyviä ja positiivisia huomioita lasten kesken, koska se mitä vahvistetaan, vahvistuu. Ohjaajien tulisi ohjata ja opettaa enemmän ja moittia sekä rankaista vähemmän. Lastenkodissa tapahtuviin keskusteluhetkiin mahtuu paljon tilanteiden selvittelyä ja tunteiden käsittelyä. Tilanteita tulisi Juusolan mukaan käsitellä arjessa keskustelemalla lasta syyttelemättä ja pitämällä keskustelun päämäärän lapsen oppimisessa. (Juusola 2017, 14 – 17; 30 – 35.)

Kiintymyskeskeinen työskentely

Kiintymys on kokonaisvaltainen vaikuttaja meidän jokaisen ihmisen elämässä. Sen vaikutukset ulottuvat aina syntymästä vanhuuteen saakka. Ihmisen kokeman kiintymyksen ymmärtäminen tuo ymmärrystä niin omaa, kuin myös toisen ihmisen kehitystä ja siihen nivoutuneita elämän eri osa-alueita kohtaan. Ymmärrys kiintymyssuhteen luomisen tärkeydestä, sekä siitä kuinka suuri vaikutus sillä on ihmisen kehitykseen, on ilmiön ympärille nähty tarpeelliseksi kehittää erilaisia käytännöllisiä menetelmiä, tukemaan kasvatus- ja hoitoalan ammattilaisten päivittäistä asiakastyötä. (Hughes 2011, 17.)

Lastenkodin ohjaajien yhtenä tärkeimmistä päivittäiseen vuorovaikutukseen liittyvistä menetelmistä pidetään PACE-asennetta, joka on kiintymyssuhteen luomiseen ja tukemiseen tarkoitettu menetelmä. PACE-asenteen nimi tulee neljän eri teeman etukirjaimista:

P = Playfulness suom. Leikkisyys

A = Acceptance suom. Hyväksyminen

C = Curiosity suom. Uteliaisuus

E = Empathy suom. Empatia

(Hughes 2011, 87-122.)

PACE-asenne edustaa niitä turvallisen aikuisen asenteen ominaisuuksia, jotka luovat turvallisuutta ja emotionaalista läheisyyttä, sekä avoimuutta ja iloa huoltajan sekä lapsen väliseen suhteeseen. PACE tarjoaa kontekstin, jossa lapsen arjessa ilmaantuvat ristiriidat ja käyttäytymiseen liittyvät ongelmat voidaan ratkaista helpommin. (Hughes 2011, 122.)

Playfulness eli leikkisyys ohjaa ohjaajan tapaa olla vuorovaikutuksessa lasten sekä nuorten kanssa. Leikkisyys ja hellä kiusoittelu on hyvä keino saada lapsi oppimaan hyväksymään oman sekä huoltajan ominaispiirteet. Leikkisyys mahdollistaa myös hienovaraisen mahdollisuuden puuttua tilanteisiin, jotka saattavat olla konfliktiherkkiä. Huumori liittyy keskeisesti leikkisyyteen. Humoristinen asenne luo hyväksyvämpää ilmapiiriä ympärilleen, joka puolestaan tukee lasten turvallista kiintymyssuhdetta ja hyvän itsetunnon kehittymistä. Leikkisyys on myös hyvä keino lapsen ja hänen omaohjaajansa suhteen korjaamisessa. (Hughes 2011, 92-93.)

Acceptance eli hyväksyntä sanasta tulee helposti mieleen salliminen, mutta sitä se ei kuitenkaan ole. Kurinpito on tärkeä osa arkielämää lapselle turvallisen kasvuympäristön luomisessa. Huoltaja auttaa asiakkaita suuntaamaan vuorovaikutusta hyväksyvämpään suuntaan eli kurinpito perustuu lasten käyttäytymiseen, eikä lapsen sisäiseen minään tai persoonaan. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsen ympärillä olevat aikuiset hyväksyisivät lapsen persoonan ja sisäisen minän. Hyväksyvässä ilmapiirissä ei ole kielteistä arvostelua ja siellä ohjaajat ottavat tehtäväkseen korjata suhteen. (Hughes 2011, 13; 100–105.)

Curiosity eli uteliaisuus lasta ja lasta kiinnostavia asioita kohtaan vaikuttaa lapsen kiinnostuksen kehittymiseen ympärillä olevaa maailmaa ja omaa itseään kohtaan. Kun huoltajien mielestä lapsi on ihmeellinen, rakastettava ja kiinnostava, niin lapsi alkaa löytää nuo piirteet myös itsestään. Huoltajan uteliaisuus lasta kohtaan auttaa lasta arvostamaan itseään ja luo pohjaa hyvälle itsetunnolle. Huoltajan luottamus lasta kohtaan, muuttuu lapsen kokemusmaailmassa itseluottamukseksi. Uteliaisuus kehittää suhdetta uuteen ja parempaan suuntaan niin lapsen ja huoltajan välisessä suhteessa kuin lapsen suhteessa omaan itseensä. (Hughes 2011, 105–115.)

Empathy eli empatia on meille jokaiselle sisään rakennettu kyky virittäytyä toisen ihmisen tunnetilaan (Kalland ym. 2014, 63). Omat kokemukset saadusta myötätunnosta ja kuinka omat vanhempamme ovat aikoinaan olleet empaattisia meitä kohtaan, vaikuttavat siihen

kuinka helppoa meidän on suhtautua myötätuntoisesti heihin, jotka pitävät meitä kiintymyshahmoinaan. Empaattisuuden puutteellisuudessa on usein syy omassa saadussa vanhemmuudessa ja sen ymmärtäminen on tärkeää niin ohjaajan oman reflektoinnin kuin myös asiakkaiden toiminnan ymmärtämisen kannalta. Huoltajan empatia lasta kohtaan auttaa lasta ajattelemaan empaattisesti omasta itsestään vaikeissa tilanteissa ja löytämään joustavia vastauksia tyydyttämään parhaiten tilanteen aiheuttamat tarpeet. Empaattisuuden tehokkuus tulee ymmärrettyä ja omaksuttua osaksi omaa toimintaa oman saadun vanhemmuuden seurauksena. Lastenkodin ohjaaja on lasten arjessa mukana tuomassa esille empatiaa ja tukemalla sen esiintymistä kehumalla, kun joku lapsista osoittaa empatiaa toiselle lapselle tai sanoittamalla lasten omia tunteita ja toimintaa. (Hughes 2011, 115-117.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimusprosessi

Saimme toimeksiannon opinnäytetyöhömmе kansainväliseltä ERCCI-hankkeelta, jossa Turun ammattikorkeakoulu on mukana neljän muun eurooppalaisen yliopiston kanssa vuosina 2018-2021. Meidän tehtävämme ERCCI-hankkeessa on ollut tutkia sijaishuollon ohjaajien osaamista ja osaamistarpeita. Tutkimusta toteutetaan kaikissa yhteistyömaissa samanaikaisesti. Kukin yhteistyökumppanimaa suoritti tutkimuksellisen osuuden itsenäisesti omassa maassaan liittyen siellä toimivien lastensuojelulaitoksissa työskentelevien ohjaajien osaamistarpeisiin. Tutkimustulosten laadun ja vertailukelpoisuuden varmistamiseksi jokaisessa maassa suoritettu tutkimus toteutettiin laadullista tutkimusmenetelmää käyttämällä (Barbour 2007, xii). Koska laadullisen tutkimusmenetelmien kirjo on erittäin laaja, eikä tutkimuksen validiteetin takaamisen kannalta olisi suotavaa, että jokainen maa valitsisi oman tavan suoriutua hankkeen tutkimuksellisesta osuudesta, valittiin tutkimuksen suorittamiseen yhteinen menetelmä. (Denzin & Lincoln, 1994, 3; Tuomi & Sarasjärvi 2018, 13.)

Tutkimusmenetelmäksi oli ennalta valittu fokusryhmähaastattelu. Menetelmä valittiin, koska sen avulla voidaan tarkastella tutkittavaa asiaa monesta eri näkökulmasta ja näin ollen se mahdollistaa onnistuessaan monipuolisen tutkimusmateriaalin keräämisen. (Tuomi & Sarasjärvi 2018, 13-21.) Yhden ja saman tutkimusmenetelmän valinnalla pyrittiin varmistamaan saatujen tulosten vertailukelpoisuus. Vertailukelpoisuuden varmistaminen tällä tavoin oli hyvä asia, vaikka samaan tutkimuskysymykseen olisi voitu saavuttaa onnistunut sekä vertailukelpoinen vastauskokonaisuus monella muullakin menetelmällä. Rosaline Barbour mainitsee kirjassaan doing focus groups, että suurinta osaa laadullisia tutkimuksia kuitenkin yhdistää niiden yhteinen tavoite sosiaalisten ilmiöiden ymmärtäminen, kuvaileminen, sekä selittäminen jne. Joten vaikka käytettävissä menetelmissä oltaisiin joustettu, yhteisen tavoitteen tavoitteluun oltaisiin pystytty. (Barbour 2007, xii.)

Aloitimme välittömästi kirjoittamaan ja kasaamaan opinnäytetyötämme tutkimuskysymystä ympäröivää teoreettista viitekehystä. Aloitimme teoreettisen viitekehyksen luomisen ennen haastattelujen tekemistä, sillä koimme tärkeäksi ensin tutustua ennalta tutkituun tietoon. Tutustuimme myös alussa hankkeeseen yleisellä tasolla, mutta aloitimme

nopeasti tutustua tutkimusprosessin toteuttamiseen valittuun laadulliseen menetelmään, fokusryhmähaastatteluun. (Hyvärinen ym. 2017, 111-115; Mäntyranta & Kaila 2008.) Asetimme tavoitteeksi suunnitella ja luoda haastattelun runko sekä kysymykset, meille valmiiksi annettujen teemojen pohjalta joulukuun loppuun mennessä. Saimme valmiit teemat englannin kielellä, mitkä suomensimme omaa tutkimustamme tukeviksi kokonaisuuksiksi. Kysymysrungon valmistelu on merkittävä vaikuttaja fokusryhmähaastattelun onnistumisessa, joten halusimme varata sen toteuttamiseen runsaasti aikaa. (Mäntyranta & Kaila 2008; Kaskiharju ym. 2006, 10.) Tutkimukseen liittyvä haastattelu tuli suorittaa vähintään kahteen toimivaan lastensuojelulaitokseen niin, että siihen osallistuvien ohjaajien tietyt ammatillista pätevyyttä, työn fokusta, sekä koulutusten monipuolisuutta varmistelevat puitteet täyttyvät. Tällaisia olivat työkokemus lastensuojelussa, samat työtehtävät ja erilaiset pohjakoulutustaustat. Kysymykset tuli suunnitella avoimiksi ja ajatuksia herätteleviksi, jotta niiden avulla pystyisimme selvittämään lastensuojelun sijaishuollossa työskentelevien ohjaajien osaamistarpeita mahdollisimman monipuolisesti, saaden aikaan rikasta keskustelua tutkittavan ryhmän keskuudessa. Kysymysten asettelu oli tärkeä työvaihe ja esitimmekin kokeellisesti haastattelukysymyksiä omilla työpaikoillamme ennen varsinaisia haastatteluja. Työskentelemme molemmat lastenkodeissa ohjaajina. Tämän ylimääräisen työvaiheen teimme saadaksemme tuntumaa siihen, miten eri haastateltavat ymmärtävät kysymyksemme. Toimeksiantajalta saatujen ohjeiden mukaan haastatteluun osallistuvia ryhmiä piti rajata siten, että työntekijällä piti olla vähintään kolme vuotta työkokemusta lastensuojelusta, mutta koulutukselle ei asetettu rajoituksia, vaan pikemmin monipuoliset koulutustaustat ja pohjakoulutukset olivat toivottuja. Fokusryhmät tulivat olla sekalainen otanta ohjaajista, eli arvostimme tutkimuksessamme myös kirjavaa koulutustaustaa. (Barbour 2007,1-3; Kaskiharju ym. 2006, 10.)

Saatuamme haastattelun toteuttamiseen liittyvät kysymysrungot valmiiksi, aloimme miettiä, millaisiin lastensuojelulaitoksiin toteuttaisimme haastattelun. Aloitimme yhteistyökumppanien etsimisen välittömästi tammikuussa. Otimme yhteyttä eri lastensuojelun sijaishuollon palveluita tarjoaviin tahoihin, jotka toimivat Varsinais-Suomen alueella. Varmistimme aktiivisella yhteydenpidolla itsellemme aikataulullisesti suotuisan tilanteen. Saimme nopeastikin muutamilta palveluntuottajilta vihreää valoa yhteistyön aloittamiselle ja haastattelun järjestämiselle. Olimme asettaneet tavoitteeksi saattaa haastattelut loppuun maaliskuun aikana ja tämä tuotti meille hieman kiirettä haastatteluajankohtien sopimisessa ja siitä johtuen jouduimme valitsemaan vain kaksi parhaaksi näkemäämme palveluntuottajaa monesta potentiaalisesta yhteistyökumppanista, joiden kanssa aloitimme tiiviin yhteydenpidon ja yhteistyön haastattelun toteuttamiseksi. Pidimme alusta

asti huolta siitä, että yhteistyökumppanimme tiesi, mitä olimme tulossa tekemään, mitä varten, mitä toiveita meillä oli haastateltavaa ryhmää kohtaan ja miksi. Avoimuus alusta asti takaa hyvän pohjan vahvan suhteen luomiseen, joka puolestaan tukee prosessin tehokkuutta. (Keats 2000, 23). Olimme valmiita vastaamaan kaikkiin kysymyksiin mitä heillä oli esittää ja halusimme välittää toiminnastamme viestin siitä, kuinka kiitollisia olimme heidän yhteistyöstään ja mukana olemisesta. Onnistunut yhteydenpito on ensiaskel onnistuneeseen haastatteluun. (Hyvärinen ym. 2017, 66-67).

Päätimme lopulta suorittaa haastattelun Apeluskoti Oy:n sekä Sospro:n lastensuojelun sijaishuollon laitospalvelua järjestävissä yksiköissä työskenteleville ammattilaisille. Yhteistyö ja yhteydenpito toimi vaivattomasti ja haastatteluajankohdat sovittiin nopeasti. Pidimme haastattelupaikkoihin yhteyttä sähköpostilla ja puhelimitse. Aikataulujen suhteen meidän piti olla erittäin joustavia, sillä haastattelut sovittiin haastateltavien työaikojen puitteissa. Emme lähettäneet kysymyksiä ennakoon, koska se olisi saattanut ohjata ryhmän antamaan liian tarkkaan harkittuja vastauksia, eikä se olisi välttämättä antanut tarpeeksi tilaa keskustelun kautta syntyville uusille ajatuksille. Olimme avoimia alusta asti siitä, mikä opinnäytetyömme aihe oli ja mitä olimme tulossa tutkimaan, antamatta kuitenkaan haastateltaville ennakkotietoa haastattelun teemoista, mikä saattaisi johdella heidän vastauksiaan. (Heikkilä 2008, 293.)

Saimme sovittua haastattelut sopivasti tavoitteidemme mukaisesti maaliskuun lopulle 19.03.2019 ja huhtikuun alkupuolelle 02.04.2019. Valitsimme edellä mainitut yksiköt, koska kummatkin ovat isoja toimijoita lastensuojelun sijaishuollon palveluiden tarjoajina. Teimme myös tietoisin valinnan, kun päätimme toteuttaa haastattelut yksityisiin lastensuojelulaitoksiin. Näin varmistimme sen, että haastatteluihin osallistuneilla työntekijöillä olevat koulutustaustat olivat laajemmat, mitä ne olisivat voineet olla julkisella sektorilla toimivissa lastensuojelulaitoksissa. Valintaamme myös vaikutti se, ettemme halunneet, että haastateltavien joukossa olisi ollut kummankaan haastattelijan senhetkisiä kollegoita, etteivät vastaukset olisi kärsineet esimerkiksi liian kaverillisista suhteista tai keskinäisistä jännitteistä.

4.2 Fokusryhmähaastattelut

Haastateltavat ryhmät olivat hyvin erilaisia. Toisen ryhmän kohdalla jouduimme enemmän jakamaan puheenvuoroja myös muille, ettei ryhmäkeskustelu muuttuisi dialogiksi

kahden henkilön välillä. Toinen ryhmistä oli paljon tasavertaisempi ja haastateltavat antoivat itse tilaa toisilleen keskustella. Jaoimme haastatteluiden moderaattorina olemisen, eli keskustelun ohjaajan roolin kussakin haastattelussa tutkijoiden kesken, jotta niistä seurannut ammatillisen kasvun kokemus tavoittaisi kummatkin meistä (Kaskiharju ym. 2006, 10; Hyvärinen ym. 2017, 112-113; Mäntyranta & Kaila 2008; Barbour 2007, 1). Moderaattorilla oli vaativa tehtävä haastattelun aikana. Hänen piti pitää yllä hyvää ilmapiiriä, ohjata keskustelua sen sitä vaatiessa, olla tarkka kuuntelija ja rohkaista sekä antaa tukea, jos ryhmän dynamiikassa ilmenee ongelmia kuten ujomprien ryhmäläisten jääminen vahvempien persoonien alle. (Kaskiharju ym. 2006, 21.) Moderaattori piti keskustelua yllä, jakaen puheenvuoroa tasaisesti ryhmän kesken, niin että kaikki saivat puheenvuoron. Koitimme saada motivoitua jokaista osallistumaan keskusteluun omalla positii-visella ja kannustavalla kehollisella läsnäololla, avoimella ja lempeällä katsekontaktilla, sekä tarpeen vaatiessa myös esittämällä suoran puheenvuoron ryhmän tietyille jäsenelle, joka ei ollut päässyt mahdollisesti ääneen (Moilanen 1995, 54-55).

Tehtävänä oli kuitenkin mahdollistaa mahdollisimman monipuolisen tutkimusmateriaalin kerääminen, mahdollisimman monen haastattelutilanteeseen osallistuneen osallistamisen kautta. (Heikkilä 2008, 293; Silverman 1997, 113-127; Barbour 2007, 8.) Kumpaankin haastattelutilaisuuteen osallistui haastattelun havainnoitsija ja moderaattori, joiden roolit jaoimme tutkijoiden kesken sekä kahdeksan samoissa työtehtävissä työskentelevää asiantuntijaa, samasta organisaatiosta. (Mäntyranta & Kaila 2008). Ryhmä oli valittu, niin että heitä yhdisti sama fokus, tässä tilanteessa fokuksena toimi samat työtehtävät, sama ala ja organisaatio (Barbour 2007,1; Kaskiharju ym. 2006, 10). Havainnoitsijan roolissa ollut tutkija piti huolta aikataulussa pysymisestä, tarkastellen aikaa ja muistuttaen moderaattoria, jos oli aika siirtyä seuraavaan teemaan. Tämän lisäksi havainnoitsija kirjasi ylös havaintoja ryhmädynamiikasta keskustelijoiden välillä (Bloor ym. 2001, 42-43).

Haastatteluiden aikana pyrimme luomaan kiireettömän, sekä rauhallisen ilmapiirin haastattelutilanteeseen. Aluksi esittelimme itsemme ja kyselimme haastateltavien kuulumisista. Keskustelimme myös omista sekä heidän odotuksistaan ja esittelimme tilanteen ja pyysimme myös heitä esittelemään itsensä. Varasimme tarpeeksi aikaa haastattelun toteuttamiselle, mikä auttoi meitä rauhallisen ilmapiirin luomisessa. Olimme tämän lisäksi käyneet haastattelutilannetta läpi etukäteen ja luotimme haastattelun onnistumiseen. Vaikutimme haastattelun sujumiseen ja jatkumiseen aktiivisella kuuntelulla ja siihen liittyvällä sanattomalla ja sanallisella viestinnällä (Ruusuvoori & Tiittula, 46-83.)

Teimme haastattelurungon ennakkoon ja sen seuraaminen auttoi meitä pysymään aiheessa sekä varmisti sen, että kukin tutkimuksen toteuttamiseen ennalta määrätty teema toimeksiantajan puolesta tulisi käsitellyksi. Kysymysrungon lisäksi haastatteluiden moderaattoria oli auttamassa erilaiset kysymystyypit, joiden avulla pystyimme moderaattorina helposti ohjaamaan keskustelua eteenpäin, jos aikataulu sitä vaati, tai tarkentamaan keskustelua tiettyyn aiheeseen, jos aihe vaikutti hedelmälliseltä keskustelulle. Käytimme muun muassa avauskysymyksiä, johdatuskysymyksiä, ylimenokysymyksiä, avainkysymyksiä sekä lopettavia kysymyksiä läpi haastattelun. (Kaskiharju ym. 2006, 10; 19). Kunakin haastattelun alussa haastattelun aloittavana kysymyksenä, kävimme nopeasti läpi haastatteluun osallistuneiden tuntemuksia päivänselitystä ja odotuksia haastattelulle, sen avulla tavoittelimme ryhmän rentoutumista, sekä koitimme lämmitellä mukana olevia keskustelulle helpolla ja arkisella pohdinnalla. Alun lyhyen keskustelun jälkeen menimme suoraan aiheeseen ja aloitimme keskustelun kysymysrukoon listattujen kysymysten avulla. Moderaattorina toimiva osapuoli johdatteli ja syvensi keskustelua, sekä palasi väliillä taaksepäin keskustelussa, kun jokin aihe sitä vaati. Moderaattori myös lopetti jokaisesta teemasta käydyt keskustelun jakamalla viimeisen ja lopettavan puheenvuoron. Jokaisesta teemasta käyty keskustelu päättyi aina lopettavan puheenvuoron antamiseen. Tämä mahdollisti sen, että jokainen teema saatiin käytyä läpi haastattelulle asetettuna aikarajan sisällä. (Kaskiharju ym. 2006, 16-18.) Haastattelut kestivät noin puolitoistatuntia ja lopuksi keräsimme vielä suullisen palautteen osallistujilta. Palautteessa saimme kiitosta siitä, että emme johdatelleet haastateltavia vastaamaan haluamallamme tavalla, vaikka osallistuimme toisinaan keskusteluun. Suurimman osan mielestä aihe oli erittäin ajankohtainen sekä teemat hyvin keskeisiä jokapäiväisessä työssä. Aiheesta oli helppo saada keskustelua aikaiseksi ja eräs jopa vertasi tilannetta työnohjaukseen. Ainoastaan toisessa ryhmässä yksi haastateltava oli sitä mieltä, että olisi kaivannut enemmän tietoa haastatteluun tullessaan.

Saimme luvan haastatteluiden tallentamiseen kummaltakin haastateltavalta ryhmältä. Tallensimme haastattelut ja kirjoitimme haastattelunauhojen sisällön puhtaaksi tekstiksi suoraan niin kuin se oli äänitteessä sanottu, eli litteroimme nauhoitteiden sisällön. (Mäntyranta & Kaila 2008). Haastatteluiden litterointiin käytimme useita tunteja, koska tiesimme sen olevan äärimmäinen apu jatkossa, tuloksien tarkastelun kannalta. (Moilanen 1995, 66-67).

Haastatteluita litteroidessa pidimme jatkuvasti mielessä tutkimustamme ohjailevan tutkimuskysymyksen, koska se auttoi meitä tutkijoina hahmottamaan litterointiprosessia kokonaisuutena. Sen avulla pystyimme selvittämään millä tavoin haastattelua oli hyvä kirjoittaa auki, miten teksti tuli otsikoida ajatellen raporttimme kirjoittamista ja kuinka laajasti ja tarkasti litterointi tulisi tehdä. (Mäntyranta & Kaila 2008). Litterointiamme auttoi myös teoreettinen viitekehys, joka ohjaili otsikointia sellaiseen muotoon, miten saatuja tuloksia pystyi helpoiten vertaamaan kerättyyn teoriaan. Litterointia tehdessämme, loimme myös aineistosta muutamia versioita missä selvensimme haastattelun sisältöä eri tavalla, luokittelemalla sitä eri teemojen alle, sekä tiivistämällä aineistoa yksinkertaisempaan ja helpommin käsiteltävään muotoon. (Kvale 1996, 189.)

4.3 Analyysi

Analyysia tehtäessä on tärkeää pilkkoa ja purkaa vastauksia sekä koota niitä uudestaan erilaisiksi kokonaisuuksiksi. Haastateltavien vastauksista pyritään hahmottamaan mieluummin suurempia kokonaisuuksia kuin yksittäisiä vastauksia. Aineisto tulisi tiivistää niin, että tutkija saisi esitettyä haastattelun keskeiset asiat selkeästi. Analyysi haastaa tutkijan pohtimaan, mitä aineisto kertoo tutkittavasta ilmiöstä ja tukeeko se jo ennalta tutkittua tietoa (MOTV, 2019.)

Litteroituamme haastattelut, kokosimme siitä saadun materiaalin alussa valitsemiemme teemojen alle, mikä helpotti tulosten hahmottamista. Käytimme myös erilaisia värikoodeja, joiden avulla vastauksia oli helpompi jakaa eri teemoihin. Haastattelutulosten ollessa meille helposti hahmotettavassa muodossa, aloitimme tulosten analysoinnin. Analyysin kautta hahmotelimme pääteemoja, joiden alle keräsimme keskustelussa esiin tulleita termejä sekä toistuvia aiheita värikoodeja hyväksikäyttäen. Tehtävänäimme oli löytää lastenkodin ohjaajan työssä ilmenevät osaamistarpeet ja puutteet.

Teemoittelussa päädyimme rajaamaan luonteenpiirteitä kuvaavat osaamisalueet pois, sillä halusimme teemoitella vastaukset siten, että osaamistarpeita olisi mahdollista vahvistaa ja niiden puutteita opetella. Analyysi on aloitettu jo haastatteluiden aikana, jolloin teimme havaintoja ryhädynamiikkaan liittyvistä ilmiöistä sekä muistiinpanoja usein esille nousseista teemoista. Vastausten löytämistä helpotti kuitenkin se, että haastateltava ryhmä oli useimmiten samaa mieltä keskustelemastaan asiasta ja varsinaisia asiaristiriitoja ei tullut myöskään ryhmien välillä.

Teemoittelussa haetaan aineistosta ilmiöitä ja seikkoja, jotka toistuvat vastauksissa. Joskus teemat seuraavat haastattelurunkoa mutta aina niin ei kuitenkaan käy. Haastattelun edetessä saattaa syntyä uusia teemoja eivätkä vastaukset noudata tutkijan ennalta suunnittelemaa linjaa. Tämän vuoksi haastatteluista saatua materiaalia ja litterointia pitää myös tarkastella ennakkoluulottomasti (MOTV, 2019.)

Pääteemojen hahmottelu oli analyysivaiheemme tärkeimpiä tehtäviä. Kuinka erottaa erilaiset osaamisen alueet toisistaan, missä kyseinen osaaminen on syntynyt ja miten sitä voisi kehittää. Haastattelutilanteissa koimme vastausten olevan melko erilaisia ja niiden eroavan paljon siitä, mitä olimme itse odottaneet fokusryhmien vastaavan. Analyysin edetessä huomasimme kuitenkin, että molemmissa ryhmissä toistuivat samat teemat ja termit. Vastauksien teemoiksi muodostuivat lopulta: Vuorovaikutus, ammatti-identiteetti, tavoitteellinen työskentely, työssä jaksaminen, koulutus ja lakitietämys.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

5.1 Vuorovaikutus

Vuorovaikutuksellista osaamista haastateltavat kuvasivat monin eri tavoin. Haastateltavat kokivat, että päivittäin käydyt vuorovaikutustilanteet lasten kanssa ovat vaihtelevia ja ajoittain ennakoimattomia. Tämä näkyy haastateltavien mielestä arjessa niin, että päivittäiset kohtaamiset ovat ainutlaatuisia ihmisten kohtaamisia, joissa saman aiheen käsittelystä voi seurata toisistaan täysin erilaisia jälkitilanteita ja keskusteluita, päivästä ja tilanteesta riippuen. Vuorovaikutustilanteisiin vaikuttavat keskusteluun johtaneet lähtökohdat, hetkessä vaikuttavat tunnetilat, ympäristön sekä henkilökemiat. Haastateltavat kokivat, että ohjaajan tulee osata toimia muuttuvissa vuorovaikutustilanteissa.

“Ei sama keskustelu mene samalla tavalla joka päivä.”

“Ne on aitoja ja ainutlaatuisia kohtaamisia joka päivä – – semmosta jatkuvaa opettelua ja tuntosarvet pystyssä olemista.”

Luottamussuhteen luominen nähtiin yhtenä tärkeimpänä asiana ohjaajan työssä, varsinkin omaohjaajatyön näkökulmasta. Ohjaajat kuvailivat kuinka luottamussuhde ei synny itsestään eikä samalla tavalla kaikkien asiakkaiden kohdalla. Ei ole mitään tiettyä kaavaa sille, kuinka lasta ja nuorta tulisi lähestyä, vaan tilanne vaatii erityistä herkkyyttä ja tilanetajua siitä, kuinka tämän yksilön kanssa olisi järkevintä edetä. Molemmissa haastatteluryhmissä oltiin yhtä mieltä siitä, että työskentely suhteen luomiseen ja korjaamiseen tulisi tapahtua aina ohjaajan aloitteesta.

“Se on sun tehtäväs, eikä se et lapsen tulee olla se, joka ottaa suhun sen yhteyden, sun pitää olla kiinnostunut siitä lapsesta ja ruveta luomaan sitä suhdetta häneen.”

Kiintymyskeskeisen työorientaation soveltaminen arkisissa vuorovaikutustilanteissa nähtiin tärkeänä osaamisalueena. Yksi kiintymyskeskeiseen työskentelyyn liittyvä vuorovaikutusmenetelmä nimeltään PACE-asenne nousi toisessa haastattelusta esille. Haastateltavat kokivat, että kiintymyskeskeisyyteen liittyvän osaamisen pohja pitäisi osittain löytyä sosiaalialalle hakeutuvista yksilöistä, mutta sen käyttö vuorovaikutustilan-

teissa vahvistuu työtä tekemällä. Se, että työntekijä on oikeasti kiinnostunut lapsen asioista, on utelias sekä osaa asettua lapsen asemaan, koettiin vahvistavan omaa vaikutavuutta työntekijänä.

“Omais PACE-asenteen, eli mikä siihen kiintymyskeskeisyyteen liittyy, et on semmonen leikkisä, hyväksyvä, utelias ja kiinnostunut lapsista ja muutenkin niin kun semmonen joka kohtaa lapset arvokkaasti.”

Työ vaatii pitkäjänteisyyttä ja kiitoksen saaminen saattaa olla suuren ponnistelun takana. Usea haastateltava toi esiin sen, että moneen tilanteeseen auttaa tietynlainen rentous ja huumori. Kaikkien kanssa tai kaikista asioista ei sovi vitsailla, mutta joskus konfliktit ovat vältettävissä vuorovaikutuksen kautta huumorin keinoin.

“Mut se pitää tosiaan aina arvioida, et voiko huumoria käyttää ja kaikkien kanssa kaikissa tilanteissa se ei sovi. Että tilanteen mukaan arvioida mitä työkalua tässä käyttäisin. Joskus huumorilla voi päästä yli ilman, et tarvii käyttää esimerkiksi fyysisen rajaamisen keinoja.”

5.2 Tavoitteellinen työskentely

Tavoitteellinen työskentely on sijaishuollon tärkeimpiä työkaluja. Haastateltavat kokivat, että työryhmän hyvä dynamiikka paitsi tukee tavoitteellisuutta, se myös helpottaa työtapojen ylläpitämistä. Työryhmän toimivuus koettiin myös tärkeäksi. Se, että työryhmän jäsenet ovat joustavia, innostuneita ja noudattavat yhteisiä sääntöjä sekä ovat niin sanottuja tiimipelaajia, koetaan vahvuudeksi laitosmaailmassa. Lapset kaipaavat sääntöjä ja selkeää struktuuria arkeensa, sillä se luo turvallisen ympäristön lapsen kasvuille. Työryhmän toimimattomuus koetaan rasitteena ja kuormittavana tekijänä. Kun työryhmä pelaa hyvin yhteen, voidaan tilanteita ennakoida ja asioissa edetä johdonmukaisesti. Työryhmän jäsenillä on kaikilla omat vahvuutensa ja jokainen tuo oman osaamisensa työryhmän käyttöön. Tällainen työryhmä koettiin toimivaksi ja luotettavaksi ympäristöksi työskennellä. Toimiva työryhmä tukee tavoitteellista työskentelyä, mikä taas ohjaa työntekijän kasvatustyötä.

“Ja oikeastaan, onko yhtä ominaisuutta, ehkä mä palaisin siihen työryhmään – – et me ollaan enemmän yhdessä niinku yhteisenä summana kuin yksittäisinä ihmisinä.”

Tavoitteellisuus loi keskustelua myös lasten tasa-arvoisesta kohtelusta. Haastateltavat toivat esille, että työryhmän sisällä vallitsevat yhteiset pelisäännöt ja toimintatavat luovat turvallisen kasvu ympäristön lisäksi tasa-arvoista kohtelua. Erään haastateltavan mukaan työntekijöiden sooloilu ja säännöistä lipsuminen aiheuttaa epätasa-arvoisen aseman lasten keskuudessa ja vie muilta ohjaajilta myös auktoriteettia. Tällaisten tilanteiden selvittely vie työvuorossa paljon aikaa ja aiheuttaa turhautumista työryhmän sisällä.

“Tasa-arvo on hyvä muistaa niin lasten, kuin myös aikuisten välillä, niin ku kaikkia ihmisiä kohtaan.”

Työntekijältä vaaditaan lempeää jämäkkyttä ottaa aikuisen ja kasvattajan rooli. Päätöksissä tulee pitää yhteinen johdonmukainen linja, unohtamatta jokaisen lapsen yksilöllisiä tavoitteita. Työntekijän pitää kuitenkin olla joustava ja mukautua jatkuvasti muuttuviin tilanteisiin. Ohjaajan tulee osata ottaa paikkansa uusien haasteiden edessä ja työskennellä johdonmukaisesti niin, että tilanteet olisivat ennakoitavissa arjen nopeissa muutoksissa. Kyky säilyttää työskentelyyn liittyvä tavoitteellisuus sekä asiakkaiden yksilöllisten tavoitteiden mielessä pitäminen päivittäin, vaatii työntekijältä vahvaa ammatillisuutta. Haastateltavat olivat sitä mieltä, että tämä on erittäin tärkeä elementti työtä tehtäessä.

“Ei joka alan asiantuntija tarvitse olla, se on rikkaus et työyhteisössä on eri osaamisalojen ihmisiä kunhan se osaaminen tulee siihen työyhteisöön käyttöön – – et kukin voisi mahdollisesti hyödyntää omaa erikoisosaamistaan siinä työskentelyssä ja tuoda sitä siinä esille.”

Haastateltavien mielestä lastensuojelulaitoksessa työskentelevien ohjaajien työskentelystä tulisi päivittäin näkyä työn tavoitteellisuus ja siihen liittyvä lapsen edun tavoittelu. Ohjaaja ei vain tee työtä ajattelemattomasti tehtävä toisensa perään, vaan tekee työtä ajatuksella lapsen etu edellä.

“ei mee ja tee vaan ensin mieltii et onko se lapsen edun mukaista ja siitä lähtöisin – – täytyy tietää, miksi tekee ja millä perusteella.”

5.3 Koulutus ja lakitietämys

Koulutuksen tärkeyttä ja sosiaalihuolto- ja lastensuojelulain soveltamista käytäntöön, pidettiin välttämättöminä osaamisen elementteinä. Lastensuojelulakia kritisoitiin haastatel-

tavien joukossa jonkin verran. Esimerkiksi se, kuinka moni asia on hyvin tulkinnanvaraista, kuten ammattitaitoisen henkilöstön määrittely tai resurssien raamit. Lastensuojelulaissa käytetään monessa paikassa termiä 'riittävä', mikä ei suoranaisesti aseta mitään tiettyä määrettä riittävyydelle. Työnantajan ja työryhmän tulee itse arvioida, mikä on riittävä määrä, riittävä kokemus tai riittävä tuki. Myös erilaiset sijoituksen muodot loivat keskustelua. Lastensuojelulaitoksessa voi saman aikaisesti olla sijoitettuna avohuollon asiakkaita sekä huostaanotettuja lapsia. Asiakkaita koskee erilaiset lait ja ohjaajien tulisi olla erittäin perillä siitä, millaisia toimenpiteitä tai päätöksiä kunkin kohdalla voi ylipäätään tehdä.

“Täytyy tietää lait ja asetukset ja muut et pystyy sitä työtä tekemään, niin ku siis ettei vaan tee, vaan täytyy tietää miks tekee ja millä perusteella ja mitkä asetukset ja lait sitä määrittää.”

Rajoitustoimenpiteiden käyttö koettiin toisinaan haastavaksi. Haastateltavat kertoivat, ettei kaikille ole aina selvää, milloin niitä tulisi käyttää ja kuka saa tehdä päätöksen niiden käyttämisestä. Myös palvelukenttä koettiin toisinaan epäselväksi sekä sosiaalityönprosessit koettiin toisinaan vaikeaselkoisiksi.

“Lastensuojelulaki ja sit toki mitä työnantaja kulloinkin velvoittaa on tavaltaan ne raamit ja sit loppu onki aika veteen piirrettyä viivaa. Se tästä työstä tekeekin haastavaa, ku ei oo mitään selkeetä.”

Lasten kehitysvaiheet ja traumoihin liittyvä oireilu avasi keskustelua molemmissa ryhmissä. Haastateltavat kokivat haasteelliseksi tunnistaa oireilun taustalla olevia traumoja, neuropsykologisille diagnooseille tyypillisiä oireita sekä ratkaisuja ja toimintamalleja lasten oireiluun. Neuropsykiatrinen osaaminen oli molempien ryhmien mielestä vajavaista ja toisessa ryhmässä sitä kutsuttiin jopa *nousevaksi trendiksi*. Nuorten päihderiippuvuudesta keskusteltaessa, haastateltavat toivat esille huolensa siitä, että riittävää osaamista ei ole tarpeeksi eikä edes saatavilla. Osaamisen puutteina mainittiin myös kulttuuri- sekä seksuaalisensitiivisyys. Osaamispuutteista keskusteleminen synnytti myös parannusehdotuksia haastateltavien keskuudessa ja toinen ryhmä pohti, voisiko lastenkodin profiloituminen helpottaa osaavan henkilöstön rekrytointia ja rajata asiakasaineksen kirjavuutta. Molemmissa haastatteluryhmissä koettiin, että tarvittavaa osaamista on ennalta vaikeaa määrittellä, koska asiakkaat määrittävät sen, minkälaisen haasteiden eteen arjessa joudutaan työskentelemään. Ryhmissä uuden lapsen taloon tuloa pidettiin eräänlaisena uutena alkuna.

“Lapsiryhmä muuttuu – – tavat tehdä työtä muuttuu heidän tarpeiden mukaisesti – – se on meidän tehtävä muuttaa työtapoja ja hankkii sitä osaamista mitä tarvitaan lisää.”

Tärkeänä pidettiin sitä, että ohjaaja osaa tuoda erilaiset teoriat käytäntöön ja soveltaa niitä eri tilanteissa. Tämä vaatii tilannetajua mutta myös omien rajojen tuntemista. Jos omat tiedot ja taidot eivät riitä, pitäisi pystyä kääntymään työryhmän tai erilaisten verkostojen puoleen.

“Tunnetaan mikä on meidän rooli ja työ siinä, mut niin et tietää mikä kuuluu muille.”

5.4 Työssä jaksaminen ja palautuminen

Sijaishuollossa työskentely oli kaikkien haastateltavien mukaan vaativaa ja kuormittavaa. Psykyinen kuormittavuus liittyi paitsi lasten ja nuorten asioihin, traumatyöskentelyyn ja jatkuvaan itsereflektioon, mutta myös jatkuvan fyysisen väkivallan uhan alla olemiseen. Haastateltavien puhuessa fyysisestä kuormittavuudesta, he usein viittasivat rajoitustoimenpiteiden käyttämiseen, kuten kiinnipitoon. Haastateltavat kertoivat, että työn tekeminen vaatii vahvaa resilienssiä ja työntekijän oma terveys tulisi olla hyvässä kunnossa.

“Muistaa pitää huolta itsestään, jos siitä rupee tinkimään voi uupumuksen riski nousta.”

Itsereflektointi voi olla haastavaa, jos ohjaajalla itsellään on haasteita omassa jaksamisessaan. Työnantajalla on vastuu tarjota työnohjausta ja sitä oli molemmissa yksiköissä tarjolla säännöllisesti. Haastatteluryhmissä koettiin, että työnohjaus ei yksin riitä vaan jokaisella tulisi olla omat hyväksi koetut tavat palautua työstä. Omat rajat pitää tuntea. Työntekijän pitäisi pystyä jättämään työasiat ja asiakkaiden huolet työpaikalle. Tämä ehkäisee ohjaajien mielestä työuupumusta, pienentää henkistä taakkaa ja auttaa palautumaan vaikeistakin työvuoroista.

“Itsetuntemusta – – jos puhutaan uupumuksesta, niin voiks sitä millään osaamisella ehkäistä muuta kun sitä, et sä tunnet itses ja omat rajat.”

“Irti päästämisen taito vapaalla, et sä pystyt palautuu niistä työpäivistä ja siitä kuormittavasta työajasta.”

Eräs haastateltava toi esille terapeuttien valmiuksien haastavuuden. Asiakkaiden kanssa tehtävään työskentelyyn on olemassa monia eri työkaluja, mutta omaan jaksamiseen tällaisia työkaluja ei ole tarjolla lainkaan tai niitä on hyvin vähän. Ohjaajan työn pitäisi olla terapeutista, mutta ohjaaja ei saa toimia terapeutina. Miten rajavedot saadaan tehtyä ja välttämään transferenssilta ja myötätuntouppumukselta.

”Ennen kuin sulla on työkaluja havainnoida ja hoitaa itseäs, niin mun mielestä terapeuttien valmiuksien lisääminen on kuin kaivais omaa kuoppaansa.”

Toisessa haastatteluryhmässä puhuttiin työuupumukseen liittyvien oireiden havainnoimisesta ja huomioimisesta merkittävänä asiana työssä jaksamisen suhteen. Ohjaajan olisi muistettava ottaa ajoissa huomioon liiallisen stressin merkit ja tehdä ajoissa töitä sen lievittämisen eteen.

”Havainnoi heti sen, jos alkaa yöllä heräileen ja kun tulee univaikeuksia, se on selkee stressin merkki.”

Haastatteluista nousi esille myös tärkeänä huomiona työssäjaksamiseen liittyen oman työn ulkopuolisen elämän huoltaminen ja hoitaminen. Ohjaajien ei tulisi unohtaa hoitaa ja järjestellä myös oman henkilökohtaisen elämän asioita. Työssä eletyn arjen ja työn ulkopuolella eletyn arjen toisistaan erillään pitäminen voi olla vaikeaa, jos henkilökohtaiset asiat kasaantuvat.

”Työn erottaminen muusta arjesta, kun onhan meillä jokaisella myös työn ulkopuoliset elämät, ei kenenkään arki oo tasasta ja tapahtuu yllättäviä juttuja ja niillekin pitää sällia sijaa ajatuksissa ja aikatauluissa.”

5.5 Ammatti-identiteetti

Ammatti-identiteetistä keskusteltaessa, ryhmät toivat useita kertoja esille omien rajojen tunnistamisen ja reflektion merkityksen suhteessa omaan ammatillisuuteen sekä työryhmän dynamiikkaan. Haastateltavat mainitsivat, että työtä pitää tehdä omalla persoonallaan, ja kuinka *lapset kyllä huomaavat, jos esität jotain muuta kuin mitä olet*. Ammatti-identiteetti tulisi rakentaa oman persoonallisuuden ympärille ja omat vahvuudet olisi näin helpompaa tuoda myös työryhmän käyttöön. Ohjaajan ei tulisi unohtaa omia taustojaan, vaan ottaa sen käyttöön voimavarana.

“Osaamisen tai taustan kautta toinen ihminen osaa kiinnittää huomiota eri asioihin – – joku nostaa havainnon esiin, johon muut ei oo ehkä osannut kiinnittää huomiota.”

Työntekijän on osattava tehdä rajaveto siihen, kuinka paljon antaa itsestään ja henkilökohtaisesta identiteetistään ammatti-identiteettinsä käyttöön. Asiakassuhteet ja omat tunteet koettiin toisinaan hankaliksi rajata, sillä työnteko on yhteisessä arjessa elämistä lasten kanssa, vaikka se onkin ohjaajalle palkkatyötä.

“Meillä jokaisella on sit kuitenkin se menneisyys ja siellä tapahtuneita asioita, joista voi tulla myös esiin näillä meidän asiakkailla – – menneisyys voi olla voimavarana jota voi hyödyntää työssä, mut sä et saa vyöryttää omaa taakkaa toiselle.”

Ammatti-identiteetti herätteli keskustelua roolimalleista ja kasvattajana toimimisesta. Ryhmät olivat yhtä mieltä siitä, että ohjaajan työtehtäviä ohjailee ajatus aikuisen mallista ja tämän asemasta kasvattajana. Roolin ottaminen voi joskus olla haastavaa, riippuen esimerkiksi työntekijän ja asiakkaan välisestä ikäerosta, sukupuolesta, kulttuureista tai ennako-oletuksista. Haastateltavat toivat esille, että rooleihin asettumisessa on kuitenkin aina oltava taustalla tasa-arvon ajatus, eikä hierarkinen valta-asetelma. Työskentely ei ole oman työmukavuuden tavoittelemista vaan lapsen edun tavoittelua.

“Mä en vaan mee ja tee, vaan ensin mietin et onko se lapsen edun mukaista ja siitä lähtöistä.”

Osa ammatti-identiteettiä kerrottiin olevan myös taito ja rohkeus kohdata lapsi ennakkoluulottomasti. Asiakkaat tulevat sijaishuollon laitoksiin sosiaalityöntekijän päätöksellä ja ohjaajien ennakkotiedot lapsen tilanteesta perustuvat tähän raporttiin. Haastateltavat kertovat, että joskus ennakkotiedot saattavat olla hyvinkin niukkoja, joskus taas erittäin yksityiskohtaisia. Toisinaan kuvaus saattaa luoda lapsesta hyvin erilaisen mielikuvan, millaiseksi hänet koetaan sijaishuollossa. Kaikki ohjaajat olivat kuitenkin sitä mieltä, että jonkinlaisia ennakkotietoja on aina oltava lapsesta jo pelkästään turvallisuussyistä. Ohjaajan tulee osata säilyttää avoin, ennakkoluuloton ja utelias mielentila uuteen lapseen tutustumisessa taustatiedoista huolimatta.

“Vaiks me tiedetään lapsesta paperilla olevat asiat, se ei kerro koko totuutta, me ei kuitenkaan tunneta sitä lasta – – pitää miettiä millä mä saan

luotua yhteyden häneen – – luottamuksellisen suhteen – – millä tavalla hän pystyy asettuun tänne.”

Turvallisuusnäkökulmasta keskusteltaessa, mielipiteet ohjaajien välillä jakoutuivat. Osan mielestä ohjaajan ei tulisi kertoa itsestään liikaa, kun taas toiset olivat paljon avoimempia sille, mitä kertovat itsestään asiakkaille. Rajojen asettaminen itselleen suhteessa työhön, koettiin yhtä tärkeäksi osaksi ammatti-identiteettiä kuin se, millaiset rajat ohjaaja asettaa itsensä ja asiakkaan välille.

“Olisi tärkeää kehittää semmonen ammatti-minä, joka pystyy vapaa-ajalla unohtamaan ne työasiat tai olla jotenkin murehtimatta niistä.”

Itse reflektio nähtiin tärkeänä myös oman kehityksen kannalta. Ryhmät keskustelivat paljon elinikäisestä oppimisesta ja itsensä kehittämisestä sekä siitä, kuinka kehitystä tulisi tapahtua sekä yksilö että työryhmän tasolla. Työskentely asiakkaan kanssa on tavoitteellista ja pyrkii aina jonkinlaiseen muutokseen, joten sitä olisi tärkeää vaatia myös itseltään.

“Sen sijaan et kääntää siihen et se vika olis lapsessa, silleen et kääntää sen itseensä, et miks mussa herää tällöisiä tuntemuksia, juurikin sitä reflektointia.”

“Joka työvuorossa pyrkis sitä tekemään, miten mä olen kokenut ja kohdannut sen lapsen tänään ja miten mä nään hänet, niin ku sillä tavalla et se on sit sitä jatkuvaa työskentelyä itsensä kanssa.”

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Opinnäytetyössämme etsimme vastausta kysymykseen: Mistä on hyvät lastenkodin ohjaajat tehty? Tutkimuskysymykseen vastausta kysyttiin lastenkotien ohjaajien näkökulmasta. Halusimme saada selville, millaista osaamista ohjaajat arvostavat työssään, mitä he pitävät välttämättömänä osaamisena työn tekemiselle ja mitkä ovat osaamisen suurimmat puutteet.

Tulostemme pohjalta voimme todeta, että osaamisen tarpeet eivät rajoitu työntekijöiden mukaan pelkästään konkreettiseen osaamiseen, vaan osaamisalueet koetaan laajoina kokonaisuuksia, jotka muuttuvat asiakkaiden tarpeiden mukaan. Tulosten teemoittelu kertoo osaamisalueiden laajuudesta ja siitä, ettei mikään osaamisalue haastatteluissa noussut tärkeimmäksi tai vähemmän merkitykselliseksi. Jokaisen pääteeman alle kuuluu päivittäisten arjen rutiinien hoitamista sekä työtä, joka ei suoranaisesti näy asiakkaalle kuten työskentelyssä vahvasti päivittäin mukana oleva työn dokumentointi.

Thranan (2016) mukaan, siinä missä oikeudet tarkoittavat struktuureita, ohjeita ja velvollisuuksia, ilmenee solidaarisuus taas inklusiona ja osallisuutena. Thranan tutkimus tukee tuloksiamme siitä, että haastateltavien mielestä jokaisen ohjaajan tulee työssä noudattaa tasavertaisesti yhdessä muiden työntekijöiden kanssa talon arkeen luotuja yhteisiä pelisääntöjä, sekä hoitaa päivittäiseen työhön ja arjen pyörittämiseen liittyvät velvollisuudet. Haastateltavien mukaan ohjaajan tulee myös huomioida tasavertaisesti kaikki asiakkaat ja yrittää saada heidät mukaan osaksi arkea tasavertaisena vaikuttajana kaikkien lasten kesken. Myös tämä väittämä saa vahvistusta kyseisestä tutkimuksesta.

Hughesin (2011) kiintymyskeskeisen työorientaation kerrotaan edustavan niitä turvallisen aikuisen asenteen ominaisuuksia, jotka luovat turvallisuutta ja emotionaalista läheisyyttä, sekä avoimuutta ja iloa aikuisen sekä lapsen väliseen suhteeseen. Tämä tukee ohjaajien arviota siitä, että kiintymyskeskeisyys vahvistaa heidän työnsä vaikuttavuutta ja korostaa kiintymyskeskeisen työskentelyn tärkeyttä ja sen vaikutusta ohjaajan työssä.

Laakson (2009) tutkimus arjen rutiinien ympärille muodostuvasta työstä, tukee omia tuloksiamme vuorovaikutusosaamisen, arjen struktuurien ja turvallisuuden luomisesta lastenkodeissa tehtävässä työssä. Laakso pohtii ohjaajan omien rajavetojen tekemistä suh-

teessa asiakkaaseen sekä työhön. Tämä vastaa tutkimuksessamme haastateltujen ohjaajien näkemyksiä vuorovaikutusosaamisen tärkeydestä asiakkaan kohtaamisessa sekä työryhmadynamiikan kannalta.

Lastensuojelulaitosten ohjaajien kirjavat koulutustaustat ovat haaste laitospedagogian kehittämiseksi. Työntekijöiden vaihtuvuus hankaloittaa pitkäjänteistä työskentelyä, eikä laitosten sisäisiä toimintatapoja välttämättä pääse syntymään. Sijaishuollon opetussisällöt eivät ole kansallisesti yhteneväisiä, eivätkä ne sisällä tarpeeksi sijaishuollossa käytettäviä interventioita tai työkaluja esimerkiksi mielenterveysongelmien kohtaamiseen (Timonen-Kallio ym. 2017, 15.) Tämä tukee tuloksiamme siitä, miksi lastensuojelulain soveltaminen työssä saatetaan toisinaan kokea haastavaksi ja sosiaalityön eri prosessit epäselviksi. Myös haastavuus osata tunnistaa erot lapsen oireilun ja lapsen eri kehityksen vaiheisiin liittyvästä käyttäytymisestä, saavat vahvistusta tästä tutkimuksesta. Koulutuksen tärkeys korostuu lastenkodin ohjaajan työssä, sillä laki säätelee lastensuojelun sijaishuoltoa (Lastensuojelulaki 417/2007).

Timonen-Kallio ym. (2017) kuvaavat lastenkodin ohjaajan työn suunnitelmallisuuden tärkeyttä, turvallisen ja ennakoitavan ympäristön ja arjen luomisessa. Ohjaajan työtä määrittävät lakiin perustuvat asiakas- sekä hoito- ja kasvatussuunnitelmat. Tämä tukee sitä, että tavoitteellisen työskentelyn koetaan luovan arkeen struktuureja ja turvallisen kasvuympäristön, mikä helpottaa myös tilanteiden ennakoimista ja takaa asiakkaille tasa-arvoisempaa kohtelua.

Sacks (1988) ja Kulmala (2006) vahvistavat tuloksiamme reflektion ja ammatti-identiteetin kasvusta. He kertovat, että muuttuvat olosuhteet vaativat ohjaajalta joustavuutta, omien työtapojen sekä ammatti-identiteetin tarkastelua ja kehittämistä. Työntekijällä itsellään on eniten vaikutusvaltaa oman työnminänsä muokkaajana, työn tuottamien kokemusten ja reflektion kautta.

Petrien ym. (2006) tutkimuksessa kerrotaan ohjaajan persoonallisten piirteiden tekevän jokaisesta ohjaajasta erilaisen yksilön ja nämä piirteet toimivat ohjaajan vahvuuksina sekä heikkouksina. Tuloksemme saavat tästä vahvistusta, että ammatti-identiteetti rakennetaan oman persoonallisuuden ympärille ja jokainen ohjaaja voi tällä tavoin tuoda omat yksilölliset vahvuutensa muun työryhmän käyttöön. Oman ammatti-identiteetin vahvistaminen ja halu kehittyä työssään koetaan ohjaajalle tärkeäksi yksilö- ja työryhmätasolla. Vanttajan ja Järvisen (2006) mukaan elinikäistä oppimista odotetaan jokaiselta läpi työelämän.

Juusolan (2017) tutkimus tukee tuloksiamme kunnioittavasta ja tasa-arvoisesta kasvatuksesta. Ammatti-identiteettiin kuuluu aikuisen ja kasvattajan roolin ottaminen ja siihen asettuminen ilman, että luodaan hierarkisia valta-asetelmia aikuisten ja lasten välille. Kunnioittava kasvatusta näkyy ohjaajissa jäämäkkyutenä, mikä sallii lapsen tunteet, tukee lapsen kasvua, kehitystä ja tunnesäätelyä.

Myös Thranan (2016) mukaan oikeudenmukainen kohtelu kehittää itsetuntoa ja solidaarisuus itsensä arvostamista. Solidaarisuus lastenkotiympäristössä näkyy osallisuutena ja sen puuttuminen luo nuorelle tunteen yhteisön ulkopuolelle jäämisestä ja arvostuksen puutteesta. Merkittävänä osana ammatti-identiteettiä koetaan olevan se, että asiakas kohdataan ilman ennako-oletuksia.

6.1 Pohdinta ja tutkimuksen luotettavuus

Analyysin vaikein työvaihe oli löytää haastattelumateriaalista työntekijöiden mielestä selkeät puutteet osaamisessa. Kaikille haastateltaville tuntui olevan helpompaa kuvata täydellinen lastenkodin ohjaaja sen sijaan, että olisimme saaneet suoria vastauksia osaamisen puutteisiin. Teemoittelussa haastavinta oli jakaa osaamistarpeet selkeästi omiin alueisiin. Haastatteluissa usein esiin nousseet vastaukset ja termit olivat liitettävissä samanaikaisesti moneen eri teemaan. Tulosten pääteemojen yhteen nivoutuminen kertoi siitä, että jokainen tärkeä osaamisalue vaikutti myös muihin osa-alueisiin.

Ohjaajan persoonallisia piirteitä kuvattiin haastatteluissa monin eri tavoin ja tietyt piirteet koettiin tärkeinä ohjaajan työssä. Päätimme kuitenkin rajata ohjaajan persoonalliset piirteet pois teemoittelusta, sillä se herätti kysymyksen siitä, voiko ammatillisesti epäpätevä olla parempi lastenkodin ohjaaja kuin koulutettu, vain olemalla ”hyvä tyyppi”? Laki määrittelee sijaishuollossa työskentelevälle henkilölle tietynlaiset kriteerit, vaikkakin termi ’riittävä’ ei rajaa konkreettisesti sitä, mitä ohjaajalta odotetaan. Osaaminen ei voi kuitenkaan olla pelkästään persoonallisuuden varassa. Lisäksi jokainen lapsi määrittelee uudestaan työpaikalla tarvittavan osaamisen, joten voiko aikaisemmin riittäväksi koettu osaaminen ollakin uuden lapsen myötä riittämätöntä?

Jokainen lapsi tarvitsee kokemuksi huomatuksi tulemisesta, hyväksynnästä ja tasa-arvoisesta kohtelusta, joihin ohjaaja pyrkii vaikuttamaan luomalla kiintymyssuhteen lapseen. Ohjaajan ja lapsen välinen kiintymyssuhde voi olla kummallekin osapuolelle erit-

täin tärkeä ja siinä saattaa ilmentyä rakkauden osoituksen kaltaisia piirteitä kuten hellyyttä, halauksia ja emotionaalista kiintymystä. Ohjaajan tehtävänä ei ole kuitenkaan korvata lapsen omia vanhempia vaan toimia kasvatuskumppanina sekä olla turvallinen aikuinen lapselle. Ohjaajana toimiminen on palkkatyötä, jota ohjailee lainsäädäntö ja siinä noudatetaan työaikoja. Vanhemmuus sen sijaan on useimmiten valinta, jossa kasvatustyötä ohjaa velvollisuuden lisäksi tunteet ja rakkaus omaa lasta kohtaan. Kuinka välttämätöntä tämänkaltaisen vahvan kiintymyssuhteen luominen lapseen lopulta on, sillä lastenkodin pitäisi olla aina paikkana väliaikainen ratkaisu.

Lastenkodeissa asuvia lapsia on mahdotonta kuvata yhtenä samanlaisena ryhmänä. Jokaisella lapsella on erilainen tarina ja toisistaan eroavat tarpeet. Ohjaajien osaaminen määrittyy lapsien tarpeiden mukaan, mutta pelkkä ohjaajien osaaminen ei riitä, vaan myös ympäristö lapsen kasvulle tulee olla mahdollisimman turvallinen ja hänen tarpeitaan tukeva. Suomalaisia lastenkoteja on pyritty muuttamaan kodinomaisiksi ja laitospaisuudesta ollaan pyrkimässä eroon. Aihe on kuitenkin hieman ristiriitainen, sillä miten näin isolle heterogeeniselle asiakasryhmälle voitaisiin tarjota yhtä ja samanlaista paikkaa asumiseen? Kodinomainen ympäristö palvelee varmasti montaa lasta, mutta onko myös laitospaisuudelle paikkansa? Lasten sijoituspaikkoja valittaessa tulisi ottaa huomioon myös muiden asukkaiden turvallisuus. Palveleeko kiireellisesti sijoitettua päihdeongelmaista nuorta paremmin kodinomainen ympäristö vai laitospainen ja tiukemmin valvottu yksikkö?

Kuinka lähelle kodinomaisuutta lastenkotien on mahdollista edes päästä, kun jokaisen yksikön toimintaa ohjaavat lait sekä tietynlaiset rakenteet, jotka eivät kuulu tavanomaiseen perhe-elämään. Lasten liikkumista kontrolloidaan lukituin ovin ja avaimia sekä pääsyä tiettyihin tiloihin hallinnoi aina ohjaaja. Lastenkodeissa vähintään yksi aikuinen on aina läsnä ja henkilökunta vaihtuu työvuorojen puitteissa. Kodinomaisuutta voidaan luoda näkyvillä asioilla mutta, jos kaikki laitospaiset piirteet poistettaisiin, miten voitaisiin turvata lastenkodin asukkaiden ja työntekijöiden turvallisuus? Osa laitospaisista piirteistä säilyy aina lastenkodin arjessa, koska tietyistä lain määrittämistä toiminnoista ei voida luopua.

Jo haastattelujen aikana huomasimme, että vaikka haastatteluissa käytettiin samoja termejä ja teemoja, saattoivat ryhmät keskustella silti täysin eri aiheista. Vastauksissaan ohjaajat peilasivat osaamistaan ja sen puutteita tämän hetkisen työpaikkansa näkökulmasta ja täysin objektiivista näkökulmaa ei ryhmistä saatu. Haastateltavien vastauksista oli luettavissa sen hetkisten asiakkaiden tilanteet ja haasteet, joihin joko löytyi osaamista

työryhmän sisältä tai sitä koettiin olevan liian vähän. Löysimme tutkimuskysymykseemme vastauksen, mutta se ei välttämättä ole ainoa oikea vastaus. Tutkimuksemme tulos antaa kuitenkin kattavaa tietoa siitä, mitä ohjaajalta vaaditaan ja millaisia piirteitä jokaisen olisi hyvä osata. Tutkimus ei kuitenkaan anna yhtä absoluuttista vastausta siitä, millainen hyvän ohjaajan tulisi olla. Lastensuojelulaitoksessa tehtävä työ on monipuolista ja sisältää tilanteita, joissa tarvitaan erityisosaamista. Monipuolista osaamista arvostetaan ohjaajassa, oli se sitten kodinhoitoon tai asiakastyöhön liittyvää menetelmä- ja vuorovaikutusosaamista. Kaikkea yksittäisen ohjaajan ei tarvitse osata, mutta ohjaajalta odotetaan kykyä tuoda omat tietonsa ja taitonsa käytäntöön ja työryhmän käytettäväksi.

LÄHTEET

Aluehallintovirasto 2019. Aluehallintovirasto: Perhe- ja sosiaalipalvelut. Viitattu 19.9.2019 <http://www.avi.fi/web/avi/perhe-ja-sosiaalipalvelut>

Apulaisoikeusasiamiehen raportti. EOAK/4099/2018.

Apulaisoikeusasiamiehen raportti. EOAK/5377/2018.

Barbour, R. 2007. Doing focus groups. The sage qualitative research kit. Sage Publications Inc.
Bloor, M. Frankland, J. Thomas, M & Robson, K. 2001. Focus groups in social research. London: Sage.

Brandy, M. 2013. Lastensuojelun ytimissä. Neljäs uudistettu painos. Tampere: Suomen yliopistopaino Oy.

Denzin, N & Lincoln, Y. 1994. Handbook of qualitative research. California: Sage Publication Inc.

ERCCI – empowering residential child care through interprofessional training. 2018. Viitattu 28.02.2019 <https://ercci.turkuamk.fi/en/>

Eronen, T. 2012. Lastenkoti osana elämäntarinaa. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Filander, K. Kirjassa: Mäkinen, J. Olkinuora, R & Suikkanen, A. 2006. Elinkautisesta työstä elinikäiseen oppimiseen. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Heikkilä, R. 2008. Puhuva ryhmä. Esimerkkitapaus ryhmähaastattelun käytöstä sosiaalitieteellisessä tutkimusasetelmassa. Tampere: Westermarck-seura.

Hirsjärvi, S. Remes, P. & Sajavaara P. 2009 Tutki ja Kirjoita. Hämeenlinna: Karisto.

Hughes, D-A. 2011. Kiintymyskeskeinen vanhemmuus. Toimivuutta kasvatukseen. Helsinki: PT-kustannus.

Hyvärinen, M. Nikander, P & Ruusuvoori, J. 2017. Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Kustannusyhtiö Vastapaino.

Juusola, M. 2017. Vahvaksi rakastetut lapset. Helsinki: Otava.

Kalland, M. Kauppi, A. Koskull, M. Mäkelä, J. Mäntymaa, M. Oksanen, E. Pajulo, M. Puura, K. Pyykkönen, N. Salo, S. Sourander, J. Takalo, A. & Viinikka, A. 2014. Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Tampere: Hämeen kirjapaino Oy.

Kaskiharju, E. Oesch-Börman, C & Sarvimäki, A. 2006. Samassa veneessä. Opas fokusryhmän ohjaajille. Helsinki: Kopio Niini Oy.

Keats, D. 2000. Interviewing. A practical guide for students and professionals. Philadelphia: Open University Press.

Kulmala, A. 2006. Kerrottuja kokemuksia leimatusta identiteetistä ja toiseudesta. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Kuntaliitto.fi. 2018. Kuntaliiton lastensuojelukysely: Lastensuojelun tilanne vaikeutunut. Viitattu 04.09.2019 <https://www.kuntaliitto.fi/tiedotteet/2018/kuntaliiton-lastensuojelukysely-lastensuojelun-tilanne-vaikeutunut>

Kvale, S. 1996. InterViews. An introduction to qualitative research interviewing. London: Sage.

Laaksonen, M. Kääriäinen, A. Penttilä, M. Tapola-Haapala, M. Sahala, M. Kärki, J & Jäppinen, A. 2011. Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa. Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaimiseen. Viitattu 10.08.2019 <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/79866/d68ab232-88fc-4478-8c21-91164a177a1a.pdf?sequence=1>

Laakso, R. 2009. Arjen rutiinit ja yllätykset. Tampere: Tampere University Press.

Laki sosiaalihuollon asemasta ja oikeuksista 812/2000.

Lastensuojelulaki 417/2017.

Lastensuojelun Keskusliitto 2019. Lapsiperheiden palvelut. Viitattu 7.3.2019. <https://www.lastensuojelu.info/lapsiperheiden-palvelut/>

Menetelmäopetuksen tietovaranto (MOTV) 2019. Viitattu 21.10.2019. https://www.fsd.uta.fi/metelmaopetus/kvali/L7_3.html

Milligan, I. 2003. A new route of professionalism? The development of a residential child care Dip SW. Scotland: Social Work education.

Moilanen, L. 1995. Ryhmähaastattelu työyhteisössä. Tiedonkeruu ja vaikuttamisen väline. Helsinki: Painotalo MIKTOR.

Munro, E. 2002. Effective Child Protection. Lontoo: Sage.

Mäkinen, P. Raatikainen, E. Rahikka, A. & Saarnio, T. 2011. Ammattina sosionomi. Helsinki: WSOYpro Oy.

Mäntyranta, T & Kaila, M. 2008. Tutkimus ja opetus. Fokusryhmähaastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä lääketieteessä. Duodecim 2008;124:1507-13. Viitattu <http://www.ebm-guidelines.com/xmedia/duo/duo97349.pdf>

O'Hagan, K. 2001. Competence in social work practice. A practical guide for professionals. Iso-Britannia: Athenaum Press.

Pasanen, K. 2018. Osaaminen sosiaalityöntekijöille suunnatussa valtakunnallisessa kyselyssä. Viitattu 20.09.2019 <https://www.innokyla.fi/documents/6441327/37751d59-003c-4d11-8c6a-41c5e52e806c>

Petrie, P. & Boddy, J. & Cameron, C., Wigfall, V. & Simon, A. (2006). Working with Children in Care. European Perspectives. Open University Press.

Pitkänen, M. 2011. Lastensuojeluprosessi. Tapaustutkimus biologisen vanhemman kokemuk-
sista lastensuojelun sijoitusprosessissa Pro gradu- tutkielma. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta.
Yhteiskuntapolitiikka. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto. Viitattu 07.03.19 http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20110026/urn_nbn_fi_uef-20110026.pdf

Pohjola, A. Kirjassa: Kostamo-Pääkkö, K. Ojaniemi, K & Väyrynen, S. 2015. Sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä. EU: United Press Global.

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa: Hyvärinen, M. Nikander, P & Ruusuvuori, J. 2017. Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Kustannusosakeyhtiö vastapaino.

Saastamoinen K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa. 2. painos. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Sacks, O. 1988. Mies joka luuli vaimoan hatuksi. Helsinki: Tammi.

Sallnäs, M. 2000. Barnavårdens institutioner – framväxt, ideologi och struktur. Stockholm: Institutionen för socialt arbete.

Silverman, D. 1997. Qualitative research theory, method and practice. London: Sage publications.

Sosiaalihuollon ammattihenkilölaki (817/2015).

Suomen perustuslaki 731/1999.

Suomen perustuslaki 822/2018. Annettu Helsingissä 07.08.2019. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Suomen UNICEF. 2018. YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. Viitattu: 13.03.19 https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf

Talentia 2019. Ammattihenkilölaki. Viitattu 28.2.2019. <https://www.talentia.fi/tyoelamainfo/ammattit-ja-patevyydet/sosiaalihuollon-ammattihenkilolaki/>

Taskinen, S & Törrönen, M. Kirjassa: Roos, J. P. 2004. Huostaanottokirja. Jyväskylä: Design Nurmisaari.

Taskinen, S. 2010. Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: WSOYpro Oy.

THL. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 28.02.2019 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja>

THL – Tilastoraportti. Lastensuojelu 2018. Viitattu 02.09.2019 <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lastensuojelu/lastensuojelu>

THL. 2018. Lastensuojelun laatusuositus -julistet. Viitattu 28.09.2019. https://thl.fi/documents/647345/0/STM_Lastensuojelun_laatujuusteet_.pdf/406c28bc-ffcf-42b6-ae5c-571142156903

Thrana, H.M. 2016. Love: Recognising relationship in work with vulnerable youth. Scottish Journal of Residential Child Care 15(3).

Timonen-Kallio E., Yliruka L. & Närhi P. 2017. Lastensuojelun terapeuttisen laitospasvatuksen mallinnus. Helsinki: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Tuomi, J & Sarasjärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisältöanalyysi. Helsinki: Kustannusyhtiö Tammi.

Törrönen, M. 1999. Lasten arki laitoksessa. Helsinki: Helsinki University Press.

Vanttaja, M & Järvinen, T. Kirjassa: Mäkinen, J. Olkinuora, R & Suikkanen, A. 2006. Elinkautisesta työstä elinikäiseen oppimiseen. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Vuorensyrjä, M. Borgman, M. Kemppainen, T. Mäntysaari, M. & Pohjola, A. 2006. Sosiaalialanosajat 2015. Sosiaalialan osaamis-, työvoima ja koulutustarpeiden. ennakointihanke (SO-TENNA): loppuraportti. Sosiaalityön julkaisusarja 4, Jyväskylä. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Yle Triplet. 2015. Lasten ADHD-lääkitykset ovat yleistyneet selvästi. Viitattu 20.09.2019 <https://yle.triplet.io/articles/lasten-adhd-laakitykset-ovat-yleistyneet-selvasti>

Haastatteluteemat

Fokusryhmähaastattelujen teemat

- Mitkä ovat tärkeimpiä ominaisuuksia lastenkodin ohjaajassa?
- Kuvaile lastenkodin työssä vaadittavaa osaamista.
- Onko lastenkodin ohjaajan osaamisalueissa mielestänne puutteita?
- Lastenkodin ohjaajan osaamiseen liittyvät tarpeet tulevaisuudessa?
- Mitkä ovat suurimpia onnistumisen kokemuksiasi ohjaajan työssä?
- Mitkä asiat ohjaajan työssä voivat aiheuttaa voimattomuutta?
- Miten lastenkodin ohjaajan työtä arvioidaan?